

מעבר לשתיקה

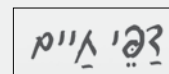
דקל משה

מעבר לשתיקה

משה דקל

עריכה: אורלי עמית

עיצוב: יעל רשף

טל: 03-5714108

דואר אלקטרוני: orly-le@013.net

www.storyoflife.co.il

© כל הזכויות שמורות למשה דקל

הרצלייה, ספטמבר 2015

תוכן העניינים

9	פתח דבר
14	תחילתו של מסע: מינכן ובית החולים שבו נולדתי
21	הערים צ'נסטובובה, קשפיץ (קשפיצה) ולוטוב
32	התנדבותי למען ניצולי שואה
44	פועלו של איש הרדיו ירון אנוש
41	פגישה ראשונה - אסתר פארי (לבית מנדלביץ)
53	פגישה שנייה - רחל גשורי (לבית גרנק)
58	פגישה שלישית - ש. לבית גרנק
61	פגישה רביעית - הינדה קלוג לבית גרנק
63	פגישה חמישית - פלה קופל לבית לחמן
73	פגישה שישית - מוטי חירותי, הרי אורל
75	פגישה שבעית - יוסף וחנה קמיל (לבית לחמן)
80	פגישה שמינית - צ'שה (ציפורת) גרנק
84	הפנייה החוזרת לירון אנוש
86	פגישה תשיעית - יעקב ופרידה וימר (לבית מונט)
96	פגישה עשירית - אברהם־אייב בסר
101	אבי מאיר חסקלביץ
109	אמי מרים חסקלביץ
114	דודי יהודה (לייב) הלפרין ובני משפחתו
118	צבי (הרש) צירולניק
122	המסע לפולין, יולי 2009
135	סוף דבר
138	רשימת הנספים

לזכרם של הוריי, אחיי ואחותי
ובני משפחתי הענפה שנספו בשואה,
ולזכרם של בני קהילות קשפיץ ולוטוטוב
שנרצחו בידי הצורר הנאצי

הרצלייה, ספטמבר 2015

פתח דבר

לבני משפחתי ולידידי

אני כותב את הספר הזה שנים רבות לאחר ביקורי במינכן ולאחר הביקור בבית החולים שבו נולדתי, כאשר לנגד עיניי חוזרות ועולות התמונות הקשות של יהדות אירופה ושל העם היהודי כולו.

הספר נכתב מתוך ניסיון להתחקות אחר גורלם של בני משפחתי, אשר רובם ככולם נספו בשואה, למעט אמי, מרים לבית הלפרין, ואבי מאיר חסקלביץ, שנותרו בחיים. כמו כן שרדו: האח של אמי, יהודה לייב הלפרין, אלטה, אשתו, ובנה מנישואיה הקודמים צבי (הרש) צ'רולניק. צבי (הרש) עלה לארץ ישראל במסגרת "עליית הנוער" (בניגוד להחלטת אביו החורג). צבי נפל בעת שירותו הצבאי, ועל כך אספר בהרחבה בהמשך.

אמי מרים סיפרה לנו מדי פעם על אח אחר שלה, ששמו היה יעקב הלפרין, אדם חכם ורב תושייה, שהיה תקווה המשפחה.

עם פרוץ המלחמה נמלט לרוסיה, אך הוא לא הצליח לשכנע איש מבני משפחתו להצטרף אליו. הוא שמר על קשר מכתבים עם בני משפחתו בפולין, אך הקשר נותק עם תחילת פעולות ההשמדה, וגורלו לא נודע.

מה עלה בגורלם של בני משפחתי ומה קרה להוריי במהלך המלחמה? שאלות אלו ורבות אחרות ניקרו במוחי, אבל כל אימת שניסיתי לשאול, כל אימת שביקשתי לברר פרטים וללקט מידע, נתקלתי בחומה בצורה, חומה של שתיקה. אמי בחרה לנצור את לשונה, מדוע? גם על שאלה זו לא קיבלתי תשובה. את פשר השתיקה וסיבותיה הבנתי מאוחר יותר, רק אחרי שהתחלתי לאסוף חומרים לכתיבת ספר זה.

אחינו סבלו סבל בל יתואר במהלך מלחמת העולם השנייה. הם גורשו, נכלאו, נשרפו, הוצאו להורג ונקברו חיים, רק בשל יהדותם.

בתום שנות המלחמה הנוראות חזרו מרבית הניצולים אל הערים והעיירות שמהם הוגלו, ואל הבתים שבהם התגוררו. מטרתם הייתה לנסות להתיישב בהם מחדש, אך תקוותם נכזבה. הם גילו שהם כבר אינם רצויים; ביתם נבזז, רכושם נגזל מהם, והם שוב נחשפו לאיומים ולמעשי אלימות. היחס המשפיל והאלים שהופנה כלפיהם הוסיף על סבלם ועל כאבם.

לא זו בלבד שהם שרדו שש שנים של סבל ועינויים, גם לא היה להם לאן לחזור, והם נאלצו לנדוד, למצוא לעצמם מקום ובית, לדאוג לעתידם, לשקם את חייהם ולאתר קרובים ובני משפחה, שנותרו לפליטה.

Panewitz 27. VI. 40

Liebe Friend

Ich habe von hause einige brief
erhalten und dem brief was ich
sich über. Bitte gleichzeitig
antworten mir schreiben auf
meinem adreß wo ich zu
sich. Mein adreß.

Moth.

Panewitz
ul. Litvinskaja 13

Lietuva
dla. J. Halperin.
bittet mit schreiben idysch nur
dies über polnisch.

mit begrüssen von
die eltern u. Schwester von mir
Jakob Halperin.

המכתב ששלח יעקב הלפרין מרוסיה לבני משפחתו

הספר נולד, אפוא, מתוך ניסיון להבין ולפענח את שפתם של בני משפחתי, והוא נכתב מתוך תחושה, שמוטלת עלינו החובה לגייס את כל האמצעים והמשאבים שעומדים לרשותנו, ולנסות להתחקות אחר עברם של יקירנו, אלה שנספו ואלה ששרדו, למרות ועל אף השתיקה שגזרו על עצמם.

לבנות חיים חדשים – זו הייתה משימתם של השורדים. והם אספו את השברים, כשהם אוצרים את הזיכרונות הקשים ואת הסודות האפלים, ומביטים קדימה בתקווה לעתיד טוב יותר, עתיד של תקומה.

והם עשו זאת בדממה, ולא סיפרו דבר. הדיכוי, הייאוש, הסבל, ההרס וההרג במשך שנות המלחמה, וגם אחריה, היו בלתי אפשריים, בלתי אנושיים, בלתי נתפסים עד כדי כך, שהורינו וחבריהם ניצולי השואה, בחרו בשתיקה.

הרב ישראל לאו, ניצול שואה שלימים התמנה לרבה הראשי של מדינת ישראל, מסביר את פשר השתיקה בספרו "אל תשלח ידך אל הנער": "הזיכרונות מאותם ימים אפלים היו קשים עד כדי כך שהם התכנסו בתוך עצמם, נצרו בלבם את כאבם ואת סודם הקשה."

בשנים הראשונות לאחר המלחמה הם שוחחו, אבל רק בינם ובין עצמם ועם ניצולי שואה אחרים שהגיעו מאזור מגוריהם ומעירות סמוכות. הם שאלו שאלות רבות בניסיון לאתר קרובי משפחה אבודים, או לקבל לפחות בדל של ידיעה על אודותיהם, על מסלול נדידתם, אך מענה לא ניתן. כל אחד התכנס בצערו והתעטף באבלו ובייסוריו.

חסרי אונים הם גזרו על עצמם שתיקה. הם לא יספרו דבר על השנים הנוראות, בוודאי לא לחברים, בני הארץ, שקלטו אותם, ובייחוד לא לבניהם, בני הדור השני.

סבלם הפך נחלתם הבלעדית. הגדיר זאת היטב הסופר אהרון אפלפלד: "השתיקה היא שפתם של ניצולי השואה." השתיקה היא שפה שאימצו לעצמם במשך שנים, ואנו, בני הדור השני לשואה והבאים אחרינו, לא הצלחנו לפצחה.

חזית בית החולים במינכן, שבו נולדתי

תחילתו של מסע: מינכן ובית החולים שבו נולדתי

ב־26 בדצמבר, 1986 נחתנו, אשתי זהבה, אני והחברים הראל, חנה ובני, בשדה התעופה של מינכן בשעות הבוקר המוקדמות. המטוס חנה בקצה הרחבה, הרחק מבית הנתיבות. הרגשנו מיד את היחס המיוחד כלפי נוסעי הטיסה שהגיעה מישראל; האוטובוס שהעביר אותנו לבית הנתיבות היה מלווה בשריונית, שעליה מספר ניכר של חיילים גרמנים חמושים.

את כל הדרך, מעמדת ביקורת הגבולות ועד לאיסוף הכבודה והציאה לעיר, עשינו תחת אבטחה צמודה של חיילים ושוטרים מקומיים.

(הערה: באותה תקופה של שנות השבעים והשמונים, ועל רקע פיגועי הטרור נגד יעדים ישראלים ויהודים שנעשו ברחבי אירופה, הגבירו השלטונות הגרמנים את ערנותם והשקיעו מאמצים כדי להגן על טיסות אל-על ועל נוסעים שבאו מישראל וחזרו אליה.) לאחר שעברנו את הביקורת של משטרת הגבולות ואספנו את המזוודות, יצאנו למשרדי חברת 'אוויס', כדי לקבל את הרכב שאותו שכרנו לעשרת ימי הטיול.

התחלנו בנסיעה ברחבי העיר מינכן במטרה לאתר את בית החולים שבו נולדתי. זו הייתה בקשתה המיוחדת של אמי מרים. היא עמדה על כך בתוקף. "אתה חייב לבקר בבית החולים. כאשר תגיע לשם, תתקשר אליי."

לאחר נסיעה שנמשכה כשעתיים עמדנו בפתח בית החולים. התרשמנו שהמבנה עמד על תילו בימי המלחמה, ונשמר בשלמותו. הוא לא נפגע מההפצצות של מטוסי בנות הברית. השכונה המקיפה את בית החולים נבנתה מחדש, ובית החולים נותר כלוא בתוך שורה של מבנים ארוכים, צמודים זה לזה. שכונת מגורים נקייה להפליא.

התקשרתי לאמי מתא הטלפון הסמוך לבית החולים, וסיפרתי לה שמצאתי את המקום, "רחוב מאישראל 11". "זה נכון", היא אישרה והוסיפה, "תיכנס בבקשה לבית החולים,

Nr. 1031

B

München, den 14. März 1946

Die Emilie Hasklewicz, geborene Halperin

wohnhaft in Moosburg, bei ihrem Ehemann

Chefrau des Friseurs Max Hasklewicz

wohnhaft in Moosburg, Herrnstraße 293, Landkreis Freising

hat am 9. März 1946 um 21 Uhr 30 Minuten

zu München, Maistraße 11

ein en Knaben geboren. Das Kind hat die Vornamen erhalten:

Moritz Aron.

Eingetragen auf mündliche — schriftliche — Anzeige der Verwaltung der
I. Universitäts-Frauenklinik und Hebammenschule in München, Maistraße 11.

Die Anzeigende

Vorgelesen, genehmigt und unterschrieben

Der Standesbeamte
In Vertretung

תעודת השחרור מבית החולים

Geburtsurkunde

E 1

(Standesamt München III Nr. 1031-46)

Moritz Aron Hasklewicz

ist am 9. März 1946

in München, Maistraße 11 geboren.

Vater: Max Hasklewicz, Friseur

Mutter: Emilie, geborene Halperin

Änderungen der Eintragung:

München, den 2. Mai 1946

Der Standesbeamte
In Vertretung:

[Signature]
(geheim)

3. 46 10000 M. Würmleher.

תעודת הלידה שלי

זאת ועוד: מדי פעם סיפרה אמי שהייתה נשואה לפני המלחמה, והיא הזכירה את בתה הקטנה, שהייתה צמודה אליה מהיום שבו פרצה המלחמה. אמי, בזהות בדויה, הבריחה את עצמה ואת בתה הקטנה מפני המרצחים. היא התחזתה לפולנייה, וכל העת קינן בה הפחד שמא יעצרו אותה ויזהו אותה כיהודייה. היא חששה מפני איכרים פולנים שיסגירו אותה, והיא חששה שמא תפגוש אחד מעמיתיה מן העבר, אשר יפנה אליה בזהותה האמיתית, כפי שאכן קרה לה במהלך נסיעתה ברכבת. היא זיהתה מכר פולני, שהיה בן כיתתה ואותתה לו בשפת הסימנים שלא יפנה אליה, והוא אכן נענה להפצרותיה והתעלם ממנה.

במהלך מנוסתה נפטרה בתה. אמי מרים מיאנה לספר לנו על נסיבות פטירתה; היכן זה קרה, מתי וכיצד? האם מאפיסת כוחות נפטרה, או בגלל מחלה שפקדה אותה, או שמא נרצחה על ידי חיילים גרמנים שרדפו אחרי אמי ומיד לאחר שנלכדה פגעו בילדה?

אותם קלגסים צמאי דם, אשר רצחו ללא רחם מיליון וחצי ילדים חסרי אונים ועוד ארבעה מיליון וחצי מבוגרים, הם אלה שנטלו את חייה של התינוקת חסרת הישע. זו הייתה מסקנתי, אבל אמי סירבה לדבר על כך. היא רק חזרה וסיפרה שהיא הסתתרה ביערות ובחווות חקלאיות. בזה תמה שיחתנו. לא ידענו מי היה בעלה הראשון מה היה שם משפחתה, ובמה עסק בן זוגה.

אבל, אמי מרים הרבתה לספר על בית הוריה בעיירה לוטוטוב, ערב פרוץ המלחמה. לא אחת סיפרה על הווי החיים של בני משפחתה. היא הייתה גאה בהוריה ובעשרת האחים שלה ותיארה את מעמדו הנכבד של אביה, הן בקרב היהודים בעיירה והן בקרב השכנים הפולנים, שהגיעו אליו מדי פעם כדי להתייעץ אתו ולקבל סיוע כספי או אחר.

הרי אתה הילד היהודי הראשון שנולד במינכן לאחר המלחמה. אני מאוד מבקשת שתעשה זאת. "כיוון שהטלתי ספק בקביעה זו, לא מצאתי סיבה להיענות לבקשתה, ועזבנו את המקום.

בחרתי להתחיל את סיפורי בנסיעה למינכן ובביקור בבית החולים שבו נולדתי, בידיעה שביום מן הימים אעסוק בחקר משפחתי הענפה, ואנסה להתחקות אחר הגורל המר שפקד אותה. אך לא שיערתי אז, כי רק בתום עשרים וחמש שנה אחליט כי הגיעה השעה.

לא שיערתי שאותו ביקור במינכן יהיה הצעד הראשון במסע חיפושים ארוך, נפתל ומזעזע ברחבי פולין; במחנות, בעיירות, באתרי ההשמדה, בקברות האחים, ביערות ובדרכים, כל זאת במטרה להתגבר על התנהלותם של אמי ושל מרבית ניצולי השואה, שבחרו בשתיקה, ולנסות להשלים, במידה זו או אחרת, את המידע שכה רציתי לקבל.

המסע לפולין ומפגשים עם ניצולי שואה, שיצאו לפועל שני עשורים מאוחר יותר השלימו, במידה זו או אחרת, את התמונה.

אמי, נאמנה לשתיקתה, מעולם לא סיפרה לי ולאחי נתן, הצעיר ממני בחמש שנים, את אשר קרה לה במהלך המלחמה הארוכה. רק על שלושה אירועים מצאה לנכון לספר; האחד בנוגע ללידתי, כעשרה חודשים מתום מלחמת העולם השנייה. "אתה הילד היהודי הראשון שנולד במינכן לאחר המלחמה", חזרה ושיננה באוזניי, ואף הוסיפה לספר על הסבל שסבלה במהלך ההיריון ועל חששה מפני הרופאים הגרמנים.

מעמדי המיוחד מתוקף היותי "הילד היהודי הראשון שנולד במינכן", ליווה אותי עוד שנים רבות. אמי לא חדלה להזכיר לי זאת. ועדיין אני חוזר ושואל, כיצד הגיעה למסקנה זו?

אמי התגאתה מאוד בפעילותה בתנועת הנוער ובהתנדבותה לגייס כספים למען התנועה הציונית. היא אף הוסיפה וסיפרה בחיך, איך הצליחה להתרים את הכומר של העיירה. מלבד זאת אין אנו יודעים דבר. לא נותרה עדות, בעל פה או בכתב, באשר לקורותיה של אמי ושל בני המשפחה האחרים, אשר לא שרדו את התופת.

מכיוון שכך, לא נותר לנו, בני הדור השני לשואה, אלא לגייס את כל האמצעים שברשותנו ולפנות לכל מי שיכול היה לסייע; איתרנו חברים אשר סיפרו על הורינו, אספנו פרטים ומסמכים, שוחחנו עם ניצולים אשר הסכימו, לאחר היסוס רב, לפתוח את סגור לבם, תוך הבטחה שנהיה להם לפה ונעביר את מעט המידע לבנים, לנכדים ולצאצאיהם, על מנת שידעו אף הם, ולו רק מעט, ממה שעברו הם ובני משפחתם בימי השואה.

ביקשנו לפגוש עוד רבים, אולם המשימה הייתה קשה. חלקם לא היו בקו הבריאות, אחרים הלכו לעולמם. בזכות המעטים שהסכימו להיפגש, ובעזרת המסמכים שהגיעו לידינו, יכולנו לצרף פרט לפרט ולקבל תמונה, ולו גם חלקית, על גורלם של קרובי משפחתי.

הערים צ'נסטוכובה, קשפיץ (קשפיצה) ולוטוטוב

אבי מאיר הוא יליד העיר קשפיץ, ואמי מרים נולדה בלוטוטוב. שתי הערים הקטנות קשפיץ ולוטוטוב, הסמוכות זו לזו, שוכנות במערב פולין, לא הרחק מהגבול הגרמני וכשמונים קילומטר מערבית לעיר הגדולה צ'נסטוכובה, שהיא גם מרכז דתי קתולי הראשון במעלה בפולין. במנזר שנמצא בגבעת יסנה-גורה מוצב איקונין "המדונה השחורה", המחולל נסים על פי האמונה. קתולים רבים עולים לרגל אל "המדונה השחורה" להתפלל ולבקש ברכה לבריאות טובה ולהצלחה.

צ'נסטוכובה נזכרה לראשונה במאה ה-13. הקהילה היהודית נוסדה בעיר ב-1765. תחילה חיו בה כחמש מאות יהודים, ובסביבות שנת 1850 מנתה הקהילה היהודית כשלושת אלפים יהודים, כמחצית מכלל תושבי העיר צ'נסטוכובה כולה. ערב מלחמת העולם השנייה ישבו בצ'נסטוכובה למעלה מעשרים ושימונה אלף יהודים, כחמישית מכלל תושבי העיר.

מהיכן הגיעו היהודים לצ'נסטוכובה?

במשך השנים, בעיקר בין שתי מלחמות העולם, הפכה צ'נסטוכובה

לאחר ביקורי בשתי הערים, ביולי 2009, נודע לי שבכל אחת מהן הייתה אוכלוסייה יהודית גדולה, שטיפחה הווי חיים מיוחד, חיי חברה ועשייה בתחומי המסחר, הבנקאות והפעילות ציבורית, וכן היו ביניהם עובדי כפיים.

שתי הקהילות היהודיות בקשפיץ ובלוטוטוב שפרחו ושגשגו עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה, סבלו מאוד מאירועי המלחמה, החל ביומה הראשון ועד אחרי שהסתיימה. יהודי שתי הקהילות כשלו לחזור לבתיהם בשל התנגדות התושבים המקומיים, אשר השתלטו על רכושם ועשו ככל שביכולתם למנוע את שובם.

הקהילה היהודית בקשפיץ

במהלך שנות חקירתי, ולאחר עשרות שיחות שקיימתי עם יוצאי העיר, צברתי מידע רב, בין השאר בזכות הזיכרונות שכתבו, והם סייעו לי רבות לאתר פרטים חשובים על אודות העיר קשפיץ, שבה כאמור נולד אבי.

בעודי מנסה להתחקות אחרי יהודי הקהילה ולהסיר את מסך הערפל, הגיעה אליי חוברת דקה, שהתפרסמה על ידי חברי ועד יוצאי קשפיץ בישראל. הפרטים בחוברת נכתבו על ידי חברי הוועד בעברית המשולבת ביידיש, שהייתה שפת הדיבור שלהם. בחוברת מופיעים דברי "יזכור" והספד וכן גם ביטוי לכאב על אובדן האוכלוסייה היהודית בעירה. נוסף על כך מצאתי בחוברת פרטים על אודות הפעולות להנצחת הנרצחים. ואולם חברי הוועד לא הספיקו להוציא לפועל את תכניתם לכתוב את "פנקס קשפיץ", ספר לזכר העיר הקטנה, שבה התקיימה חברה יהודית פעילה ותוססת במשך שלוש מאות שנה, עד גירושה והשמדתה במהלך מלחמת העולם השנייה.

מרכז תעשייתי עשיר. בסביבתה של צ'נסטוכובה נמצאו מרבצי ברזל, נחושת ומתכות, שהיוו בסיס למפעלי פלדה רבים, והביאו לפיתוח בנקאות ומסחר וכן גם לפיתוח רשת ענפה של כבישים ומסילות ברזל. תושבי הערים והעיירות הסמוכות עברו אל העיר הגדולה, בהם גם בני קשפיץ ולוטוטוב, שם נולדו הוריי.

התנועה אל העיר הגדולה נבעה בעיקר מצורך קיומי. העיסוק בתעשייה ובמסחר הלך והתפתח. בעלי המקצועות החופשיים יצאו לאתר נתח שוק גדול יותר. הם עסקו בבנקאות ובפקידות. האוכלוסייה הפכה בורגנית ומשגשגת. לתושבי העיירות נגלה עולם חדש, עולם של פריחה תעשייתית, ונפתחו בפניהם הזדמנויות חדשות בתחומי המסחר והבנקאות.

בעקבות הנהירה לעיר הגדולה, נקבעו בה מוסדות השלטון. תושבי העיירות הסמוכות הגיעו אל העיר לעתים קרובות, על מנת לטפל בענייניהם האישיים, וחזרו אל העירה בסופו של יום.

זו הייתה גם הזדמנות למפגשים בין תושביה היהודים של הערים והעיירות הסובבות את צ'נסטוכובה. כך נוצרו הכריות חדשות, שהובילו לקשרי נישואין; רבים מבני ומבנות קשפיץ ולוטוטוב נישאו זה לזה וכמובן לצעירים תושבי צ'נסטוכובה ותושבי הערים הסמוכות.

אף שידעתי על קיומן של קשפיץ ולוטוטוב, לא הצלחתי במשך שנים רבות לאתר אותן על המפה, ואף התקשיתי לקבל פרטים על אותן ערים ועל חיי היהודים בפרט, במה עסקו ומה הייתה תרומתם לחיי הכלכלה.

יוצאי פולין הוותיקים שאליהם פניתי, לא שמעו מעולם את השמות של אותן שתי ערים קטנות, ולא ידעו את מיקומן על מפת פולין. נחשפתי לפרטים על אודות קשפיץ ולוטוטוב רק בשנת 2007, בעקבות המסע למחנות ההשמדה בפולין.

בקשפיץ לא הייתה "חצר" רבנית, המייצגת זרם מסוים ביהדות, וכן לא היה בה אדמו"ר של חסידות. החסידים שהתגוררו בקשפיץ יצאו אל הערים והעיירות הסמוכות והמרוחקות, כדי להיות בקרבת הרבנים שלהם, בהם חסידי גור, אלכסנדר, פילץ ואחרים. בעלי ההון נסעו להתארח בשבתות וחגים אצל הרבי מנדלי מקוצ'ק. הם שהו במחיצתו, סעדו יחד אתו ושמעו דברי תורה. בשובם, סיפרו על קדושתו ועל נפלאותיו.

בית הכנסת בקשפיץ

במהלך שיחות שקיימתי עם ניצולי השואה, הועבר אליי תצלום של מסמך, שפורסם ב-1929 על ידי גורמי ממשל פולנים מוורשה. המסמך הפתיע אותי. הופיעו בו שמותיהם של יהודי קשפיץ וצוינו המקצועות החופשיים שבהם עסקו. ברשימות מצאתי גם את שמותיהם של בני משפחתי ושמות של חברים של אבי, שאותם הכרתי באופן אישי פה בארץ, כנער צעיר. הרשימות פורסמו בשתי שפות, פולנית וצרפתית.

לפי המסמכים הרשמיים שפרסמו השלטונות הפולנים, קשפיץ הוקמה כעיירה המלכותית של הממלכה הפולנית, והיא הוכרזה כעיר ב-1357. בחוק העזר העירוני נקבעה כיישוב במחוז שלזיה. המבצר והכנסייה הגדולה הוקמו בשנת ההכרזה של העיר, ב-1357, על ידי המלך הפולני הגדול, קזימיר השלישי. מטרתו הייתה ליישב במקום את איכרי הסביבה ולחזק אותם באוכלוסייה יהודית גדולה, אשר תיתן תמיכה לתושבים המקומיים בתחום הבנקאות, התעשייה והמסחר. מיקומה בגבול שלזיה והקרבה לגבול הגרמני העניקו לקשפיץ חשיבות רבה כעיירת גבול שמטרתה לעכב כל ניסיון פלישה של גורמים עוינים.

לצד הפרסום הרשמי של השלטונות הפולניים מצאתי תיאורים שנכתבו על ידי יוצאי העיירה ששרדו את השואה, ואני מביא בפניכם את עיקרי הדברים:

בקשפיץ הייתה קהילה יהודית גדולה. על פי עדויות שנמצאו בארכיונים של הכנסייה, ראשוני היהודים הגיעו לקשפיץ ב-1633. הם נחשבו צאצאי האנוסים מספרד.

הפעילות של השלטונות הפולניים, וההיתרים שניתנו כאמור על ידי נציגי המלך הביאו לידי כך שב-1939, ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה, היוותה האוכלוסייה היהודית ארבעים ושלושה אחוזים מכלל תושבי העיר.

בית הכנסת הגדול, הראשון בקשפיץ, הוקם ב-1765. אף שלא מצאתי עדות לכך, אין לי ספק שהיו קיימים בתי כנסת נוספים, אשר סיפקו את צרכי הדת של כלל יהודי העיירה, בעיקר בחודשי החורף, זאת כדי למנוע מהם הליכה ממושכת אל בית הכנסת הגדול, שבשל מידותיו היה קשה לציידו באמצעי חימום נאותים.

כאמור, בית הכנסת שימש את יהודי העיירה בעיקר בשבתות ובחגים, אך גם בשאר ימות השנה התכנסו בו מתפללים רבים, על אף תנאי מזג האוויר והחורף הקשה.

בית הכנסת הגדול והעתיק נהרס פעמיים; פעם אחת במהלך מלחמת העולם הראשונה על ידי הגרמנים. הם עקרו אבנים וחפצים אחרים והתאימו את המבנה לאורוות סוסים. פעם נוספת נהרס בית הכנסת במלחמת העולם השנייה, שוב על ידי הגרמנים. תחילה ריכזו בו את היהודים שנשלחו לאושוויץ ולמחנות השמדה אחרים, לאחר מכן הרסו את המבנה והותירו את הקירות בלבד.

לזכותו של הממשל הפולני ייאמר שלאחר שקיבלו את עצמאותם מחדש, שימרו את ההיכל, עדות וסמל לקיומה של קהילה יהודית גדולה.

בביקורי בקשפיץ עמדתי מול המבנה המרשים, מביט בחרדת קודש על ארון הקודש שבו אחסנו את ספרי התורה, ומעלה לנגד עיני את המתפללים הרבים, תושבי העיירה, בהם גם בני משפחתי וחבריו של אבי, שראו בהיכל מרכז רוחני וחברתי. ואולם השגרה נקטעה, והחיים התהפכו עם פרוץ המלחמה, ב-1 בספטמבר 1939.

קשפיץ, השוכנת כאמור סמוך לגבול עם גרמניה, הייתה הראשונה לפלישה. הצבא הגרמני נכנס לעיר כבר בשעות הראשונות למלחמה, וקבע בה את המפקדות ואת מגורי החיילים. בחודשים הראשונים של שנת 1940 הקימו הגרמנים מעין גטו, שאליו העבירו למעלה מאלף ושמונה מאות יהודים. הגטו נוהל על ידי היודנראט והמשטרה היהודית. מרבית היהודים נשלחו לבצע עבודות כפייה. עם חיסול הגטו, ביולי 1942, נשלחו מרבית היהודים לאושוויץ ולמחנות ההשמדה. מעטים הועברו לגטו סוסנוביץ.

הפרסומים המאוחרים של הרשויות הפולניות, המיוחסים לקשפיץ, אינם מזכירים את הניסיונות של היהודים לחזור לעיר וליישבה. הניסיונות כאמור נכשלו, בעיקר בשל התנגדותם של פורעים פולנים ועקב גילויי אנטישמיות. יחד עם זאת מדגישים הפרסומים את קיומם של בית הכנסת המפואר ובית הקברות היהודי הנמצא בסמיכות אליו, מרחק הליכה קצר ברגל. בית הכנסת ניצב ליד הגשר העובר מעל הנהר ליסוורטה (Liswarta), והוא נמצא לצד הדרך היחידה המוכרת לי, המובילה אל בית הקברות היהודי וממשיכה אל מחוץ לעיירה.

בני דורי, אשר ביקרו באתר ונעמדו מול שרידי בית הכנסת העתיק, לא שיערו כלל שמיקומו של בית הכנסת אינו בתחומה של קשפיץ. בית הכנסת נבנה למעשה במקום שנקרא קוז'ניצ'קה, הנמצא ליד העיר. גם ממני נעלמה עובדה זאת, עד אשר פגשתי את אברהם-אייב בסר, ניצול שואה בן העיר קשפיץ. אברהם הוא איש נעים הליכות, דיבורו שוטף, והזיכרון שלו יוצא מן הכלל. הוא היחיד שידע לספר לי על אודות מיקומו של בית הכנסת העתיק, ואני מביא תיקון זה לראשונה. (פרטי הפגישה עם אברהם-אייב בסר יובאו בהמשך, בפגישה עשירית).

ההתחקות אחר הקהילה היהודית בלוטוטוב

העיר הקטנה לוטוטוב שוכנת במרחק נסיעה של כארבעים וחמש דקות מקשפיץ. היא הוכרזה לעיר ב־1405. מה שיחד את לוטוטוב, בניגוד לערים ולעיירות סמוכות, היו השווקים והירידים שמשכו אליהם מבקרים רבים, בהם רוכלים וסוחרים יהודים.

בשל האפשרות לקיים קשרי מסחר עם התושבים המקומיים, וכאשר ניתן היה לרעוע לעסוק בניהול פונדקים, כולל ייצור משקאות קלים ואף ייצור בירה וויסקי, החליטו יהודים רבים לקבוע את מקומם בעיר, תחילה כמגורים זמניים, שהפכו במשך השנים למגורי קבע. בית הכנסת ובית הקברות שהקימו היהודים בלוטוטוב, ביססו את מעמדם כיישוב קבע.

האוכלוסייה היהודית צמחה ושגשגה. הם החלו לסחור בצמר ובמזון ופיתחו קשרי מסחר עם מרכזי מסחר רבים בפולין ואף מחוצה לה. מעמדם של היהודים קיבל חשיבות גם בקרב האוכלוסייה הנוצרית בעיר וביישובים הסמוכים. מעמדו המיוחד של הרב המקומי לא היה נתון בספק. הוא נתבקש, לא אחת, ליישב סכסוכים גם בקרב האוכלוסייה הנוצרית.

שיפור אמצעי התעבורה וסלילת כבישים חדשים, אשר קישרו בין כל העיירות שבסביבה, הביאו לתנופה בחיי המסחר והחברה. ניתן היה בקלות רבה להעביר סחורות ממקום למקום ובפרקי זמן קצרים. מצבם הכלכלי של יהודי לוטוטוב השתפר עד כדי כך, שהוחלט לייסד בעיר את הבנק הראשון "בנק הקרדיט היהודי השיתופי", אשר שירת בעיקר את האוכלוסייה היהודית, אבל גם את התושבים האחרים באזור. הפעילות הבנקאית היוותה נדבך נוסף בהתפתחות הכלכלית ובהתפתחות המסחר המקומי, כמו גם מחוץ לגבולות המחוז והמדינה.

הקהילה היהודית התנהלה בידי אגודת ישראל, וחבריה הצטרפו

לארגונים ציוניים: הציונים הכלליים, המזרחי, השומר הצעיר, השומר הלאומי, שלמים נקרא גם בית"ר, הנוער הציוני וכן הארגון הציוני של הנשים. אין ספק שהקהילה היהודית נהנתה מחיי חברה מפותחים מאוד.

גם הפעילות התרבותית פרחת, והיא התמקדה בעיקר בין כותלי בית הספר "תרבות עברית" ובתנועות הנוער, במסגרתן התקיימו חוגי דרמה וכמובן לימוד השפה העברית.

אמי, כאמור, הייתה גאה מאוד, כשסיפרה לי מידי פעם על הישגי חבריה ופעילותם במסגרת תנועות הנוער, שעה שנתבקשו להתרים את תושבי עירה ולהעביר כספים לארגונים הציוניים. פעילות זו זכתה להצלחה רבה לא רק בקרב האוכלוסייה היהודית. לא אחת הצליחו, לדברי אמי, להתרים גם את חבריהם הנוצרים ובראשם הכומר, דמות מרכזית ובעלת השפעה רבה.

ואולם, גורלה של הקהילה היהודית המשגשגת בלוטוטוב היה דומה לגורלם של יהודי הערים והעיירות הסמוכות. בגלל הקרבה לגבול פלשו הגייסות הגרמניים ללוטוטוב כבר ביום השני למלחמה, ב־2 בספטמבר, 1939.

חיי התושבים השתנו בן לילה, בייחוד חיי היהודים, שהפכו מטרה להתעללות, לדיכוי ולהשפלה; חלקם גורשו מבתיים מיד עם הפלישה, במטרה לפנות מקום לינה לחיילים הגרמנים ולייעד חלק מהמבנים למחסנים. היהודים הוצאו מביתם באכזריות, ואולם איש מהם לא הבין כי זו רק הקדמה למסע השמדה, שלא היה כמותו לאורך כל ההיסטוריה של האנושות.

ההתעללות ביהודי העיר לא איחרה לבוא. יהודים בעלי זקנים נדרשו לעמוד זה מול זה ולתלוש איש את זקן רעהו. השלב הבא היה שריפת ספרי התורה בכיכר השוק. שיכורים מהצלחתם כנגד "אויב" חסר ישע הנציחו הגרמנים העולזים את אירועי הימים

הראשונים של הפלישה, את התעללותם ביהודים ואת מעשיהם הנפשעים. התעללות מעין זו חוו גם בני משפחתי.

מעצם של נכבדי העיירה, נוצרים ויהודים כאחד, היה דבר שבשגרה. הם הועברו לבית הסוהר בוויילון ומשם למחנות ריכוז. כאשר שבו אחדים מהם ללוטוטוב, ניכר עליהם היטב אותות הסבל והרדיפה. גופם ונפשם נפגעו בשל ההתעללות ובשל עבודת הפרך שנדרשו לבצע.

השלב הבא בתכניתם של הגרמנים היה הקמת הגטו. התאריך המדויק של הקמת הגטו אינו ידוע, אך על פי העדויות מנה מספר התושבים בגטו בחודש דצמבר 1940 למעלה מאלף ושלוש מאות יהודים, חלקם הובאו מעיירות סמוכות.

הגטו היה אזור פתוח, שאותו חצתה דרך ראשית. תושבי הגטו היו רשאים לנוע בחופשיות, בתנאי שקיבלו אישור לכך. הם ניצלו היטב את ההיתרים לתנועה חופשית, והצטיידו במזון ובמצרכים שהיו נחוצים להם למחייה.

יהודים שנשלחו לעבוד מחוץ לגטו נטלו על עצמם סיכון כאשר קיימו קשרים עם התושבים, אשר גרו בסמיכות למקומות עבודתם. בדרך זו הצליחו להבריח אוכל וסחורות לגטו.

הגרמנים שרצו לשים יד על רכושם של היהודים ולבזוז חפצי אמנות שנותרו בבתיהם, החזירו כשלושים יהודים ללוטוטוב. הם נדרשו לרכז את כל החפצים יקרי הערך ולהעבירם לידי השלטונות הגרמנים.

חיסול הגטו החל ב-25 באוגוסט 1942. יהודים רבים נורו ומתו. אחרים נמלטו ומצאו מקלט בכנסייה המקומית, שם התבצרו. לאחר ימים מספר, ובהתערבותם של נכבדי המקום, הם הועברו לגטו לודז' ולעבודת כפייה בוויילון. במהלך השנים הלכה ופחתה אוכלוסיית הגטו, עד שחוסל באוגוסט 1944.

כעשרים יהודים בלבד חזרו ללוטוטוב בתום מלחמת העולם השנייה. השרידים-הניצולים עמדו בפני מציאות עגומה ביותר. בתיהם נתפסו על ידי שכניהם הנוצרים. בית הכנסת נהרס בחלקו, ומה שנותר ממנו הפך מחסן גרוטאות. לימים שופץ הבית והפך מבנה תעשייתי. בית הספר היהודי נהרס אף הוא, ומבית הקברות לא נותר זכר.

מלבד רכושם שנבזז, זכו היהודים שחזרו ליחס משפיל, לעתים נפגעו בגופם על ידי פורעים מקומיים. האנטישמיות המשיכה במלוא עוצמתה. לכולם היה ברור, שהם אינם רצויים עוד. מקומם כבר לא שם.

התנדבותי למען ניצולי שואה

ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, בשעת בוקר, נסעתי עם רעייתי זהבה לתל אביב, והאזנתי כמנהגי לתכנית הבוקר של שידורי הרדיו ברשת ב'. אחד הנושאים שדנו בהם היה מיעוטם של מתנדבים, המוכנים לסייע לניצולי שואה ולעזור להם לממש את זכויותיהם. מיד התקשרתי למספר הטלפון שנמסר במהלך השידור, וביקשתי להצטרף לצוות המתנדבים.

לא חלפו ימים רבים והוזמנתי להשתלמות בת עשר שעות שנמשכה יומיים, חמש שעות בכל יום. במפגש הראשון דנו בנושאים כלליים, בעיקר איך לפנות אל ניצולי השואה ואיך לנהל שיחה אתם. במפגש השני עסקנו בלימוד זכויותיהם של ניצולי השואה ובדיקת הזכאויות.

המטרה העיקרית של הכשרת המתנדבים הייתה לסייע לניצולי שואה שמצבם קשה, בעיקר מבחינה כלכלית. עם זאת סברתי שמצבם הנפשי, על אף השנים שעברו, הוא קשה אף יותר, וכל סיוע שיינתן, בין אם הוא חומרי או באמצעות שיחה על עברם, יקל עליהם ולו במעט.

עבדתי כמתנדב במשך שנה. זו הייתה שנה קשה ביותר במהלכה נפגשתי עם כמאה ניצולי שואה. עזרתי להם להסדיר את זכויותיהם, והנחיתי אותם כיצד לקבל את הסיוע הנדרש. מלבד זאת, קיוויתי והאמנתי כי בדרך זו אוכל להתקרב אליהם ולקבל מידע ממקור ראשון על קורותיהם ועל סבלם במהלך מלחמת העולם השנייה; על המאבק להישרדות, על השהייה במחנות העבודה ובמחנות הריכוז, על תנאי המגורים, על הנסיעה ברכבות ועל הצעדות הקשות בתנאי מזג אוויר קשים ובמסלולי הליכה בלתי אפשריים.

קיוויתי והתבדיתי. התברר לי מיד כי השתיקה היא גם נחלתם. היו שכתבו ספרים קצרים, ובמקום לספר מסרו לי עותק וביקשו שאקרא את אשר כתבו על התלאות שעברו, על הפגיעה בכבודם, על ההצלה והעלייה לישראל.

"מדוע שמרתם על שתיקה?" שאלתי. התשובות שקיבלתי היו שונות. היו שאמרו: "מי שלא היה שם, אינו יכול לדמיין סבל קשה מהו." אולם תשובה אחת אינה מרפה ממני: "הרי לא רציתם לשמוע, ובשנים הראשונות לאחר המלחמה טענתם כלפינו שהלכנו כצאן לטבח." אכן זכרתי שבצעירותי נשמעו דברים בוטים מעין אלה.

"אני שמחה שמזה שנים רבות אין עוד אמירות בסגנון הזה," אמרה אחת הניצולות, "איני רוצה להעלות סיפורי גבורה, מאידך גם איני מבקשת שיחוסו עלינו. יש להעניק לנו את זכויותינו כפי שנקבע, ולא לבקש מאתנו להילחם עליהם."

כאב לי לשמוע את טענתה והחלטנו שנעבור לנושא שלשמו נקבעה הפגישה, וכאן ציפתה לי הפתעה. היא הודיעה שהיא קיבלה את מלוא זכויותיה ואין לה דרישות נוספות, אלא רק בקשה אחת: האם אפשר יהיה לתת לה סכום חד פעמי של

חמש מאות שקלים. נכדתה מתחתנת בעוד יומיים, ואין לה כסף למתנה.

הבטתי בה וחשתי יחד אתה את הבושה שעטפה אותה. לא רציתי להביך אותה עוד, ונפרדנו. ואולם תשובתה של אותה ניצולה על הסיבה לשתיקתה הדהדה במוחי זמן רב והגבירה בי את הרצון לצאת ולהכיר את בני משפחתי שנספו.

סיימתי את שנת ההתנדבות. במהלך אותה שנה ניסיתי לדלות פרטים על אודות הערים הקטנות שבהן נולדו הוריי, אך לשווא. איש מהאנשים שפגשתי לא שמע עליהן.

המפגש עם לאה לוי

במפגש הראשון שבו נאספנו, אנו המתנדבים, לפני שהתחלנו בעבודתנו, נתבקשנו להציג את עצמנו, לספר על הקרבה שלנו לנושא השואה ועל היכולת שלנו ליצור קשר עם ניצולים, שעדיין נושאים על גבם משא כבד מאוד. נדרשה מאתנו יכולת רבה ליצור אתם קשר ולפתח מערכת של קרבה ואמון כדי שנצליח לסייע להם לקבל את זכויותיהם.

כשהגיע תורי להציג את עצמי, פניתי לאישה שישבה מולי, לאה לוי שמה. אמרתי לה שהיא מוכרת לי ואשמח לשוחח אתה בהפסקה. התברר שהיא גרה בשכנות לאמי, ברמת אביב. היא עבדה בשירות המדינה, כמפקחת בשירות השיחות הבינלאומיות, שהפעיל בזמנו משרד התקשורת.

לאחר שפרשה, עסקה לאה בפעילות חברתית. יחד עם דיירים נוספים היא מטפחת גינת ירק. הגינה נחלקה בין הדיירים – השכנים, וכל אחד מגדל ירקות לצרכיו האישיים. מדי פעם לאה מפרסמת מידע על קיומם של מפגשים, שבהם משתתפים דיירי המקום. לאה הזמינה אותי להצטרף לאחד המפגשים, שהתקיים בשבת בבוקר.

נעניתי להזמנתה והגעתי יחד עם רעייתי זהבה למפגש. כולם נהנו מאוד מהירקות שהם מגדלים בגינתם. הם יעצו זה לזה כיצד לשפר את היבול והמליצו אילו גידולים עדיף לשתול כדי שהיבול יהיה מרבי.

באותם מפגשים, שהתקיימו בסוף 2013 ובתחילת 2014, נודע לי שלא עוסקת בפרויקט נוסף, חשוב מאוד. היא אוספת תמונות של ניצולי שואה ומשפחותיהם שרוכזו במחנות העקורים על אדמת גרמניה, טרם עלייתם לארץ ישראל, לצורך בניית אתר לזכרם של הניצולים ולידיעת הדורות הבאים.

שוחחתי עם לאה בנושא, הבעתי את הערכתי ליוזמה, וסיפרתי לה על ניסיונותיי להתחקות אחר גורלה של משפחתי לפני המלחמה ואחריה. אף שהוריי לא שהו במחנות העקורים, הבטחתי להעביר אליה כמה תמונות של בני משפחתי, שהחלו להשתקם עוד בגרמניה, והיא הבטיחה לצרף את התמונות לאתר החשוב שבנתה.

כשהגעתי הביתה, חיטטתי בין המסמכים הבודדים שנותרו ברשותי, ומצאתי תעודת עולה של אבי.

התעודה חשפה פרטים לא מעטים. בין השאר נרשם בה שם האנייה שבה הגענו לארץ – "מרטון". ניסיתי לאתר פרטים על אודות האנייה, אך לשווא. פניתי לכל מקורות המידע, למוזיאונים, לארכיונים של חיל הים, דבר לא הועיל.

נעזרתי אפוא באינטרנט. בשאלה שהפניתי לאחד האתרים, קיבלתי תשובה מאישה ירושלמית. היא עדכנה אותי ששם האנייה היה "מרטון לונדון". אביה, שהוא בשנות השמונים לחייו, עלה גם הוא לארץ באותה אנייה, אך בשל מחלתו אינו מסוגל למסור פרטים על נמל המוצא, כיצד הגיעו אליה, היכן עגנה בישראל, מי היו נוסעיה ועוד.

כשהבאתי ללאה את תעודה העולה של אבי, היא הביטה בי ואמרה, "אני הייתי אחת הנוסעות באנייה זו. האנייה יצאה ממרסיי. הייתי מאוד צעירה, ואיני זוכרת פרטים. אני רק זוכרת שהגענו למרסיי במשאיות וברכבות ממחנות העקורים, שהוקמו סמוך לעיר מינכן." "כן," אמרתי ללאה, "ייתכן שהפלגנו יחד באותה אנייה."

אמי ואבי, כאמור, הגיעו למינכן, שם כזכור נולדתי, אבל שלא כמו מרבית הניצולים, הם לא היו במחנות העקורים, מפני שאבי בחר לשכן אותנו בבית פרטי בעיירה מוסבורג, הסמוכה למינכן. הם חיו שם במשך שנתיים, מ-1946 עד 1948.

במוסבורג. אמי מרים (משמאל) ואני בזרועותיה.

הייתי אז כבן שנתיים ולא זכור לי דבר, למעט שם הנמל "מרסיי". אמי נהגה לומר שמרסיי היא עיר מלוכלכת. דבריה הפליאו אותי, הרי לא זכור לי שהיא טיילה אי פעם במרסיי.

כאשר ניתנה האפשרות לשלוח את שארית הפליטה לישראל, או לארצות אחרות על פי בקשתם, הצטרפה משפחתי הקטנה לשיירה אשר הסיעה את העולים למרסיי.

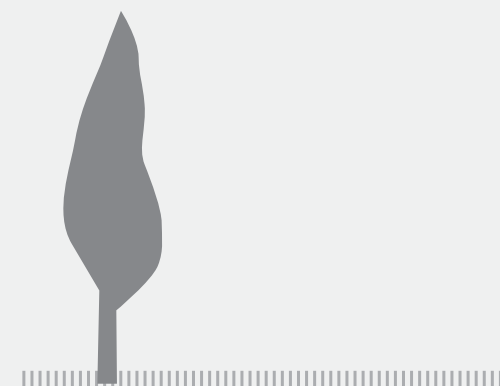
ניצולים רבים בחרו לעלות לארץ ישראל והחלו במסע הארוך, במשאיות וברכבות, אל ערי הנמל באיטליה ובצרפת, כשהם מצוידים בתעודות עולים. הם לא ידעו מה צפוי להם, אך האמינו בשליחים ובפקידים שטיפלו בהם.

אני בחצר הבית במוסבורג

ממרסיי שבצרפת הפלגנו באנייה "מרטון לונדון" לישראל. זה היה בנובמבר 1948 כשעזבו הוריי את אירופה רווית הדם ויצאו אל מולדתם החדשה, אשר תעזור להם להשתקם ותעניק להם חופש, ביטחון ושוויון. בכך בא לסופו המסע הקשה מנשוא של שארית הפליטה.

בהמשך אספר בהרחבה על קשיי העלייה והקליטה ועל הרצון לבנות חיים חדשים, טובים ומאושרים, ואולם פטירתו של אבי מאיר חסקלביץ ארבע שנים בלבד לאחר שעלינו לארץ, והוא בן ארבעים ושיש, פגמה בתכניות האופטימיות.

פועלו של איש הרדיו ירון אנוש

ניצולי השואה שהגיעו לארץ, אף ששמרו בנאמנות על שתיקתם, עשו ככל שביכולתם כדי לאתר קרובים ובני משפחה. הם פנו למכרים וידידים בתקווה לשמוע עדויות ממקור ראשון, שאולי יובילו אל עקבותיהם של בני משפחה שנעלמו.

"היכן שהו במהלך המלחמה, באיזה מחנות, גטאות או במקומות מסתור אחרים? את מי פגשו עם שחרורם? האם עלו לישראל או שבחרו מרצונם לצאת למדינות אחרות, ואולי נותרו על אדמת גרמניה?" אלו היו נושאי השיחה העיקריים בין הניצולים בשנים הראשונות לשהייתם בישראל. כילד הייתי עד לכך. החיפושים אחר קרובי משפחה אבודים חבקו עולם והשתרעו מאוסטרליה ועד ארצות הברית, מדרום אמריקה ועד המזרח הרחוק, בכל מקום שניתן להעלות על הדעת.

ואכן נמצאו קרובים, אך מספרם היה מועט בהשוואה לגודל המשפחות היהודיות ערב המלחמה. בין השאר אותרו גם כמה חברי ילדות ומכרים, אך בשל מעשיהם בתקופת המלחמה, מהיותם משתפי פעולה עם הגרמנים, נידו אותם הניצולים ולא רצו בקרבתם.

גם תכניות הרדיו של קול ישראל נרתמו למאמץ. אחת מהן נקראה בשם "חיפוש קרובים". ניצולי השואה פנו למפיקי התכנית בתקווה לאתר, באמצעות גלי האתר, חבר או קרוב, אח, דוד או בן דוד, שנעלמו, ושדרן הרדיו היה מקריא את שמו של האדם הפונה, היכן הוא נולד, היכן שהה בתקופת המלחמה וכן את שם האדם שמחפשים אחריו.

ההאזנה לתכנית הייתה דבר שבשגרה. הכול האזינו לה. גם אבא ואימא הקשיבו לתכנית, ששודרה בשפה היידיש. אני זוכר אותם מצטופפים כל יום ליד מקלט הרדיו, דרוכים ומצפים לשמוע שם של קרוב או של חבר שחזר מהתופת וגם הוא, כמותם, מחפש את קרוביו. מלבד זאת אפשרה התכנית ליצור קשר עם ניצולים אחרים ולקבל באמצעותם פרטים ומידע על אודות יקיריהם שלא שבו. במהלך השנים הלכה התכנית ודעכה, עד שחדלו לשדר אותה.

לימים עלתה תכנית אחרת לאוויר בהגשתו של ירון אנוש, שנקראה "המדור לחיפוש קרובים". התכנית שודרה מידי יום ביומו ב־16:45, והיא עסקה בסיוע לפונים, אשר ביקשו לאתר חברים וקרובים שהקשר עמם נותק. וזו בדיוק הייתה מטרת: לאתר חברים של הוריי, ניצולי שואה, אשר עלו לישראל, ולקבל מהם פרטים על אודות משפחתי, הוריי, הסבים והסבתות. רציתי מאוד לדעת מה היו עיסוקיהם, מה עלה בגורלם, אלו קשרי משפחה נוצרו וכול פרט אחר שניתן להעלותו על הדעת. ידעתי שיש עוד רבים כמוני, היושבים מידי יום ליד מקלט הרדיו, ומאזינים. מי שלא התנסה בכך לא יכול לשער, עד כמה תכניתו של ירון אנוש סייעה לרבים.

לימים התקשרתי לירון אנוש. השיחה בינינו הוקלטה ושודרה בתוכניתו. במסגרת זו ביקשתי לאתר ניצולי שואה, יוצאי קשפיץ ולוטטוב.

התוצאות לא אחרו לבוא. כעבור כמה ימים פנתה אליי מפיקת התכנית ומסרה לי רשימת מאזינים המעוניינים לשוחח אתי, בציון מספרי הטלפון שלהם. שמחתי מאוד על ההזדמנות שניתנה לי, והתקשרתי לאותם אנשים שהיה להם קשר עם תושבי הערים קשפיץ ולוטטוב. הם הודיעו שהם יכולים למסור פרטים על אודות משפחתי, יתכן גם שקיוו ליצור קשרים חדשים עם בני הדור השני של יוצאי השואה.

מיד יצאתי לסדרת פגישות עם יוצאי העיירה קשפיץ, אשר הכירו את אבי מאיר.

באשר ליוצאי ולוטטוב, לצערי לא נוצר קשר עם איש מהם, מלבד כמה שיחות טלפון עם אישה אחת, בת של ניצולת שואה יוצאת לוטטוב, אך הפגישה אתה לא יצאה בסופו של דבר אל הפועל, וחבל.

פגישה ראשונה: אסתר פארי (לבית מנדלביץ)

ביום הזיכרון לשואה ולגבורה הגעתי כהרגלי לבית הקברות בחולון. שמתי פעמי אל האנדרטה שהוקמה לזכר תושבי העיירה קשפיץ שנספו בשואה. הבטתי מרחוק וזיהיתי ידידים רבים של אבי שאותם הכרתי בילדותי.

צעדתי באטיות לעבר קבוצת אנשים, אשר התכנסה להעלות את זכרם של קרובי משפחתם. כבר מרחוק הבחנתי במר רוטברט, המכונה פישל. הוא היה חבר של אבי, ובשנים הראשונות לאחר שעלינו לארץ, גרנו באותו בניין, ברחוב סלמה 7 ביפו.

פישל היה עסוק בהכנות לקראת הטקס והמתין לבואו של החזן. בינתיים טיפל בגליל גדול, עשוי קלף, שעליו רשם את השמות של בני העיירה שנספו. (השמות מופיעים בסוף הספר). פישל שמח לקראתי ומסר לי עותק של הקלף. כמו כן הפקיד בידיי מפתח לתיבה, שהותקנה בתחתית המצבה, ובה הונח הקלף לזיכרון עולם.

לפתע התקרבה אליי אישה שמעולם לא פגשתי אותה קודם. היא פנתה אליי וללא היסוס שאלה, "האם אתה בנו של מאיר חסכלביץ?"

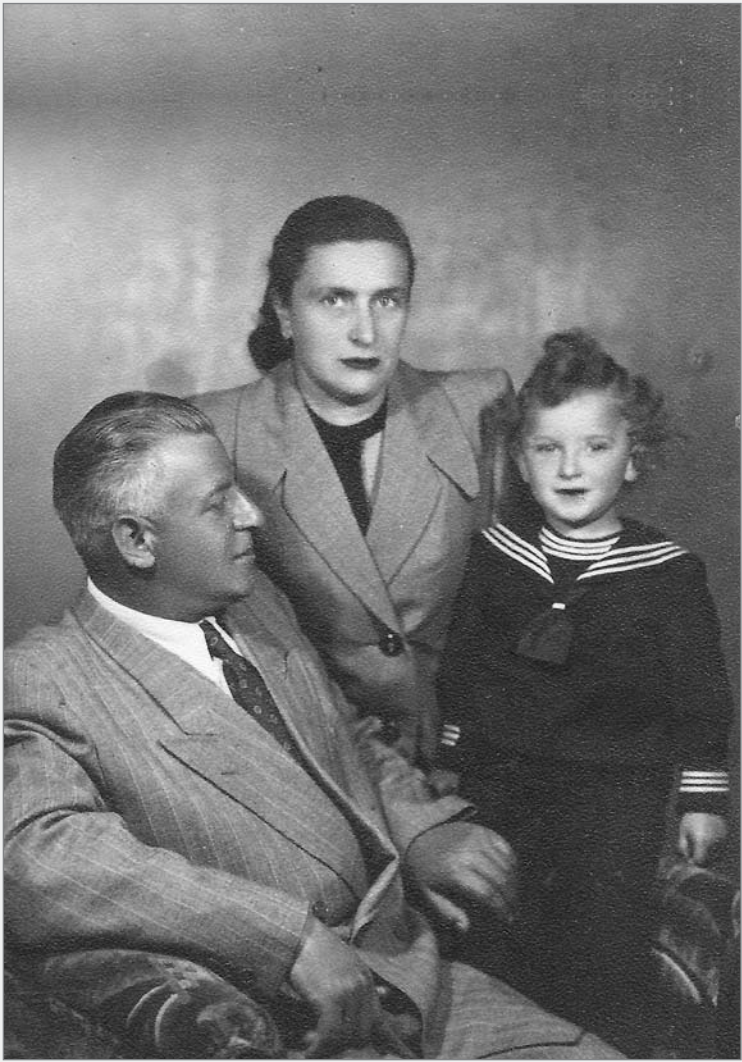
לנוכח הבעת הפליאה שהתפשטה כנראה על פניי, היא אמרה, "אתה מאוד מזכיר את אביך, במראה ובאופן שבו אתה צועד. הכרתי את אביך בצעירותו. הקשר ביני ובין אביך נותק בשל נישואיי. לאחר שעזבתי את קשפיץ עברתי להתגורר בצ'נסטוכובה, מקום מגוריו של בעלי."

עוד בטרם הספקתי לבקש פרטים נוספים, הצטרף לשיחה יוסף פארי, חברי לעבודה. הופתעתי מאוד. יוסף פארי (לשעבר פרידמן) עבד בחברת בת של חברת "מקורות מים" בע"מ. שם החברה שח"מ – שירותים מכנים חשמליים. פארי שימש כמנהל מחלקת כוח-אדם, והיינו בקשרי עבודה. הוא נהג להתייעץ אתי רבות וקיבל סיוע בנושאים מרכזיים. עבדנו יחד כעשרים שנה, עד צאתו לגמלאות.

הגברת פארי, שעמדה לצדו, הציגה בפניי את יוסף, בעלה. אמרתי לה מיד שאני מכיר את בעלה מזה שנים רבות, בשל עבודתנו המשותפת. "שוררת בינינו מערכת יחסים טובה", הסברתי, "ואנחנו מעשירים אחד את השני מבחינה מקצועית. אני שמח לפגוש גם אותך, ומקווה שתהיי לי לעזר רב במשימה שקיבלתי על עצמי."

למרבה הצער נפטר יוסף פארי כמה חודשים לאחר אותו כינוס שנערך בבית העלמין בחולון, והפגישה עם אסתר פארי נדחתה.

חודשים רבים חלפו עד שהתקשרתי אליה. קבענו להיפגש בבית "גיל הזהב" בראשון לציון, לשם עברה להתגורר לאחר מות בעלה. הגעתי לקראת השעה ארבע אחר הצהריים. היא שמחה מאוד לקראתי, אך דאגה ליידע אותי מראש שזממנו מוגבל. היא מחויבת להשתתף בפעילות המתקיימות בבית "גיל הזהב". היא תחסר מאוד לחברותיה למשחק הברידג', ואין לה אפשרות להיעדר.

אני, אמי ואבי

מימין: אבי, אני, אמי ואחי נתן

אני ואחי

אני בזרועות אמי, ואבי מאיר
משמאלה. מינכן 1947

לכן הגיעו רבים מיוצאי קשפיץ לבית המגורים שלנו כדי לפגוש את שלושת המשפחות.

לימים עזבו בני משפחת מנדלביץ ובני משפחת רוטברט את הבית ביפו. משפחת מנדלביץ עברה לגור ברחוב אבא הלל ברמת גן, ומשפחת רוטברט עברה לרחוב ביאליק באותה עיר.

ואילו אמי, לאחר פטירתו של אבי ב-1952, עשתה מאמץ ניכר לעבור דירה. ב-1960 עברנו לרמת אביב, לשכונה החדשה שרק הוקמה צפונית לנהר הירקון, שכונתה לימים "רמת אביב הירוקה".

נחזור לקשפיץ ולבני משפחתי. התברר לי שמשפחתו של אבי, משפחת חסלקביץ, ומשפחתה של אסתר מנדלביץ גרו בשכונות, ברחוב רמביילסקה. לראשונה נודעו לי מפיה פרטים על אודות סבי משה ועל אודות אבי מאיר.

אסתר סיפרה בהתלהבות רבה על החיים בעיירה, על הווי הצעירים ועל היחסים בין תושבי העיירות הסמוכות ובין תושבי העיר צ'נסטוכובה, שאלה הגיעו רבים מתושבי העיירות לצרכי מסחר, לבקר בירידים, כדי להגיע לבנק, או סתם כדי להסדיר עניינים שונים מול נציגי השלטונות, למשל, רישום נישואין או מעבר לעיר אחרת.

גם בעיירות הקטנות התקיימו שווקים קטנים ואליהם הגיעו מידי פעם תושבי העיירות הסמוכות. השוק בקשפיץ, למשל, נמצא ברחוב המרכזי. זה היה שוק נקי ומסודר, והגישה אליו הייתה נוחה מאוד.

הוריה של אסתר מנדלביץ היו בעלי מפעל לעוגות וממתקים. הם גם ניהלו חנות סיטונאית, שנמצאה לא הרחק מן המפעל,

אבי במדי הצבא הפולני

בזמן הקצר שעמד לרשותנו סיפקה לי אסתר פארי מידע חיוני, ואף הצליחה להפתיע אותי כאשר סיפרה לי, שחבר ילדות שלי בשם דב מנדלביץ הוא אחיינה. הסתבר שאסתר היא אחותו של אביו של דב. הוא ובני משפחתו גרו במשך כמה שנים בשכונות אלינו, בבית ערבי ברחוב סלמה 7 ביפו, שבנייתו לא הושלמה. הבית נמסר לאבי אשר שיכן בו עוד שתי משפחות ניצוליות שואה, בני העיירה קשפיץ. כל אחת מן המשפחות גרה בחדר אחד והן חלקו ביניהן מטבח ושירותים.

מלבד משפחת מנדלביץ גרו יחד אתנו גם בני משפחת רוטברט,

פלוגת הכבאים. סבי משה יושב שלישי משמאל. מוניץ יושב, רביעי מימין

סבי משה חסקלביץ

על סבי, אביו של אבי, ידעתי מעט. אבי לא הספיק לספר לי עליו, הוא כאמור נפטר ב-1952, בהיותו בן ארבעים ושש, ואני בן שש בלבד.

הגברת פארי תיארה את סבי כאדם בעל חזות מרשימה והופעה מכובדת. איש בעל בשר היה וסנטר כפול ומרשים, לכן זכה בפי כול לכינוי: "מוישה גוישר".

אמי מרים סיפרה לי מדי פעם, שסבי עמד בראש קבוצת מכבי-האש של העיר, תפקיד חשוב ואחראי מאוד שיש בצדו כבוד רב. סבי צעד בראש כל תהלוכה חגיגית שהתקיימה בקשפיץ, והוביל את חבריו בלבושם המרשים והמצוחצח.

בצד האחר של הרחוב. מול החנות של משפחת מנדלביץ נמצא אטליז בבעלות פולני מקומי, שמכר בעיקר מוצרים מבשר חזיר. בעל המקום שאל תמיד את עמיתיו היהודים, "כיצד זה מותר ליהודים לאכול בשר טריפה ביום הכיפורים, שהוא היום הקדוש ביותר ביהדות?" התברר שצעירים יהודים, שבחרו לא לצום ביום הכיפורים, וכיוון שנאסר עליהם לאכול, פנו בהיחבא לקצב וקנו ממנו בשר חזיר, כדי להשביע את רעבונם.

אסתר האירה את עיניי כשסיפרה לי שקיום מצוות הדת לא עמד במרכז ההווי היהודי בקשפיץ. כמחצית מהקהילה לא היו דתיים, בהם גם אבי וסבי.

ואולם, הפרט החשוב שנודע לי מפיה של אסתר בנוגע לאבי, היה גיוסו לצבא הפולני ועריקתו בדרכו לרוסיה. דבריה פתרו תעלומה. בין המסמכים שנמסרו לידיי, מצאתי תמונה של אבי במדי הצבא הפולני. למה גויס ומה היה תפקידו? את התשובות איני יודע עד היום, אך עובדת גיוסו התבררה לי כעת.

אסתר ויוסף פארי עלו ארצה ב-1939, זמן קצר לפני פרוץ המלחמה, לכן, כאשר סיפרה לי אסתר שאבי שירת בצבא הפולני, אני מסיק מכך שאבי גויס עוד לפני שפרצה המלחמה. אסתר גם הזכירה את העובדה שאבי נמלט לרוסיה במהלך מלחמת העולם השנייה, אבל היא לא ידעה לספר יותר.

לימים, כאשר נסעתי לפולין במסגרת המסע העצוב והקשה, שבמהלכו ביקרנו במחנות הריכוז ובעיירות שבהן מרבית האוכלוסייה היהודית נספתה, עצרנו באותו רחוב רמביילסקה, אולם נאלצנו לעזוב במהירות, מפני שהאוטובוס שנסענו בו, הפריע לתנועה. מחוסר זמן לא הספקתי, לצערי הרב, לאתר את הבית שבו גרו סבי ואבי. הצטערתי על כך מאוד.

בחירתו לתפקיד העידה על מעמדו, מעמד שלא הוענק בקלות רבה לתושב יהודי בקשפיץ, שרוב תושביה היו פולנים שהשתייכו לכנסייה הקתולית, וגילויי האנטישמיות היו שכיחים ביותר.

אני מביט בתמונה היחידה שבה מצולם סבי ומנסה לזהות אותו: ללא ספק הוא אחד מהשניים היושבים בשורה הראשונה, במרכז, וסביבם קבוצת הכבאים, חלקם נושאים את כלי הנגינה אשר שימשו אותם במצעדים הססגוניים, לציון חגים ואירועים ממלכתיים שנחגגו בקשפיץ ובאזור כולו.

אני חוזר ומביט בתמונה. ליד סבי יושב אדם נוסף מנכבדי העיר, שם משפחתו מוניץ. אני מזהה אותו ללא קושי. הוא היה חבר של אבי. שנים רבות כיהן מוניץ כראש ועד יוצאי קשפיץ בישראל.

מוניץ הותיר עליי בתקופת ילדותי רושם רב בשל פעילותו הרבה למען יוצאי קשפיץ. הוא עשה ככל יכולתו כדי להנציח את זכרם של הנספים. הוא ואשתו היו מקובלים מאוד בקרב יוצאי קשפיץ בארץ ובחו"ל.

מוניץ היה חשוך ילדים. עם לכתו לעולמו לקח אתו מידע רב ומסמכים שהיו ברשותו, אשר עשויים היו לסייע לי רבות. ניסיתי לברר למי נמסרו המסמכים, אך ללא הצלחה.

סבתי, משום מה, לא הוזכרה. איש לא ציין את שמה, ואיש לא הזכיר גם את אשתו הראשונה של אבי. מאוחר יותר נודע לי ששמה היה חנה לבית לחמן. אבי מאיר נשא אותה לאישה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה ונולדו להם שני בנים, אברהם וראובן. שלושתם, האם והבנים, נספו. הפרטים האלה יתגלו לי בשלב מאוחר יותר.

פגישה שנייה – רחל גשורי (לבית גרנק)

מהרגע שהחלטתי להיות פה לאבי שלא הספיק, בשל פטירתו הפתאומית, לספר לי על חוויותיו מימי ילדותו ועל מאבקיו לשרוד בתקופת מלחמת העולם השנייה, ומהרגע שהחלטתי להיות פה לאמי, שסירבה בתוקף לשוחח אתי ועם אחי נתן על תלאותיה, ידעתי שביום מן הימים אחדש את הקשר עם רחל.

רחל נולדה בקשפיץ. להוריה קראו מרדכי וגיטל **גרנק**. אביה עבד כחייט. ב-1933 עזבה המשפחה את קשפיץ ועברה לדנציג, עיר גבול בין גרמניה לפולין, השוכנת לחוף הים הבלטי. בפי הפולנים נקראה העיר גדנסק, והיא כונתה גם פרישטאט: "עיר חופשית", ביטוי הדורש הסבר: כשהסתיימה מלחמת העולם הראשונה בתבוסתה של גרמניה והוחלט להקים מדינה פולנית עצמאית, דרשה המדינה החדשה שגדנסק תיכלל בשטחה, כדי שיהיה לה מוצא לים, אף שבעיר היה רוב מוחלט של גרמנים. ואולם גרמניה המובסת לא יכלה להציב דרישות, לכן נקבע בהסכם ורסאי, שנחתם ביוני 1919, כי העיר תישאר עצמאית, בחסות חבר הלאומים (האו"ם של אותם ימים).

דנציג (או גדנסק) הייתה ידועה לאורך ההיסטוריה כעיר נמל חשובה הממוקמת על שפך נהר הוויסלה ושימשה מעבר סחורות לים הבלטי, ומהיותה עיר גרמנית באזור סלאבי, התפתחה העיר ושגשגה ושימשה גם מרכז קהילתי גדול ליהודים, רובם ציונים. בחלוף הזמן ולאור האירועים שהתרחשו בגרמניה, הבינו הוריה של רחל שמעמדה של דנציג עומד להשתנות. ב-1938 החליטו לעלות לישראל. הם התגוררו ברחוב רש"י בתל אביב. אביה של רחל המשיך לעסוק במקצועו כחייט. רוב בני משפחתה של רחל עזבו את פולין לפני פרוץ המלחמה ועלו לארץ, מלבד דוד אחד שבחר להגר לארצות הברית. האחרים, ששרדו את השואה, הצטרפו אליהם. סבא של רחל **הרשל-צבי** לא הצליח לצאת בזמן, ונרצח על ידי הגרמנים.

ב-1933, כשעזבו רחל והוריה את קשפיץ, היה אבי מאיר בן עשרים ושבע. רחל סיפרה לי שהייתה לו מספרה. הוא היה ספר נשים, היחיד בעיר, והוא הכיר היטב את הוריה. לימים, אחרי שהגיע אבי לארץ, הוא שמח מאוד לפגוש שוב את ההורים של רחל, מרדכי וגיטל, ולחדש את הקשר גם עם רחל, שנישאה בינתיים לעמיחי. אבי, עם עלותו לארץ, בחר להפסיק את עיסוקו כספר, והחל לעבוד כמפעיל מכבש בחברת "סולל בונה". הוא עבד קשה מפני שלא היה מיומן במקצוע ומשום תנאי האקלים הקשים. גיטל, אימא של רחל, שבארץ נקראה טובה, אהבה מאוד את אבי והפצירה בו שבתום יום עבודה יעבור בביתם למנוחה קלה ולכוס תה. אבי נענה להזמנתה, ואחרי מנוחה קלה המשיך את דרכו כשהוא הולך ברגל עד לביתנו, ברחוב סלמה 7 ביפו. בעקבות ביקוריו התכופים נוצר קשר יפה בין אבי ובין אחיה של רחל ששמו יעקב. הוא העריך את אבי, שלקח אותו מדי פעם

לעבודתו והסיע אותו על המכבש הגדול והאימתני. הדבר עשה עליו רושם רב.

הקשרים המשפחתיים התהדקו. אני זוכר שבצעירותי נהגנו מידי פעם לפקוד את ביתם של רחל ועמיחי. רחל זכורה לי כאישה חייכנית, מקרינה טוב לב. בין רחל ובין אמי שררה קרבה מיוחדת. הן נהגו להיפגש לעתים קרובות. דומה שהן אהבו זו את זו, כאילו היו בנות משפחה. לדעתי היחסים התהדקו ביניהן הודות ליחסי הקרבה שנוצרו בין אבי ובין גיטל-טובה, אימא של רחל. כפי שצינתי, אבי נהג להתארח בביתם בתום יום עבודה, בטרם חזר לביתו. מלבד הקשר המיוחד עם הוריי הקפידה רחל לשמור על קשר עם רבים מיוצאי העיירה קשפיץ. היא הכירה את קשרי המשפחה ואת השיוך המשפחתי, וידעה היטב על אודות התלאות שעברו. אולי משום כך כאבה רחל מאוד את ההזנחה שפשטה באתר ההנצחה בבית העלמין בחולון. היא ביקרה שם פעמים רבות וביקשה שיימצא מי שייקח על עצמו לטפח את המקום ולתחזק את התיבה שהותקנה בחזית המצבה, שבה הונח הקלף שעליו שמות הנספים שנרשמו על ידי סופר סת"ם. אולי בזכות פעילותה של רחל ומעורבותה, אתר ההנצחה טופל, והוא מתוחזק כראוי.

עמיחי, בעלה של רחל, עבד במשרד התקשורת, בשירותי ההנדסה. לימים, כשהתחלתי ללמוד באוניברסיטת תל אביב, נענה לבקשת אמי והסדיר לי עבודה זמנית באחת ממרכזיות הטלפון הציבוריות בתל אביב.

בתחילת שנת הלימודים האקדמית השנייה עברתי לעבוד בהנהלת שירותי ההנדסה של משרד התקשורת, התחלתי במרכז הבקרה, המשכתי במדור ההדרכה כעורך פרסומים טכניים,

אחר כך במחלקת משאבי אנוש, עד שהגעתי לדרגת עוזר מנהל שירותי ההנדסה.

במסגרת זו נפגשנו, עמיחי ואני, לעיתים קרובות. הוא אהב מאוד את עבודתו והיה מסור לה מאוד, ואני הערכתי מאוד את יכולותיו המקצועיות הגבוהות ואת העובדה שהשקיע שעות בכל נושא שנטל על עצמו.

הפגישה המיוחדת עם רחל התקיימה בבית האבות שבו התגוררו היא ובעלה עמיחי. כשהתחלנו לשוחח, התברר לי מהר מאוד ששיחתנו תתמקד בעיקר בהיכרות עם הוריי בארץ.

רחל ציינה שהיא כאבה מאוד את מצבנו. הגענו לארץ שלושה: אבי, אמי ואני – פעוט כבן שנתיים. היא הדגישה את האופן שבו התגברנו על קשיי העלייה, בלי סבים וסבתות, בלי דודים ובני דודים, בלי קרובי משפחה כלל. "הוריק", ציינה רחל, "בדרכם המיוחדת יצרו יחסים מיוחדים עם משפחות הניצולים, יוצאי קשפיץ, שמילאו את החלל שנוצר בהיעדרם של בני משפחה". רחל סיפרה לי שגם האח של אבי עבד כספר. לא הצלחתי לאמת את המידע הזה, אך מצאתי ברשימת הנספים אדם ששם המשפחה שלו חסכלביץ, ושמו הפרטי קלמן. ניסיתי לברר, האם הוא בן משפחה או אח של אבי? איש לא ידע להשיב לי, והשאלה נותרה בגדר תעלומה.

במהלך השיחה עם רחל לא יכולתי להימנע מהשאלה שהטרידה אותי מאוד והיא: בריחתו של אבי לרוסיה. הנחתי שלרחל יהיו תשובות בשל קשריה ההדוקים עם יוצאי העיירה. הקדמתי וסיפרתי לה ששוחחתי על כך עם חברו של אבי, מר סנדלר,

שעבד כספר במספרה של אבי במינכן. סנדלר פגש אותי לעתים קרובות. פעם כשנפגשנו בבית הקברות בחולון, שאלתי אותו שוב בנוגע לבריחתו של אבי. תשובתו הפתיעה אותי מאוד. סנדלר אמר שרבים לא קיבלו בעין יפה את בריחתו של אבי, מפני שהוא הותיר אחריו את בני משפחתו. חרה לי מאוד, אך אז לא היה בידי להגיב.

גם רחל לא ידעה להשיב על דבריו של סנדלר. לימים נמסר לי מידע אחר, ועל כך ארחיב בהמשך...

בגישה שלישית – ש. לבית גרנק

קראתי לה ש. את שמה המלא העדפתי להצניע מסיבות שיובהרו בהמשך.

ש. האזינה לשיחה שקיימתי עם ירון אנוש ברדיו, פנתה למפיקי התכנית, מסרה את מספר הטלפון שלה וביקשה בכל לשון של בקשה להעביר אליי בהקדם את הפרטים שלה. נראה שהייתה להוטה ליצור קשר. כמוני הייתה צמאה לאסוף פרטים. נושאים רבים מעברם של בני משפחתה נותרו בגדר של תעלומה.

הטלפון של ש. כמו טלפונים רבים אחרים שהגיעו, עוררו בי תקווה שאני עומד לנפץ את מחסום השתיקה. ואולם תקוותי נכזבה, לא זו בלבד שהתעלומות לא נפתרו, אלא שתעלומות חדשות צצו, ומסך הערפל הלך והסמיק...

ש. ואני שוחחנו בטלפון, שיחה קצרה, מלאת התלהבות, ובעקבותיה קבענו להיפגש בביתה שבקריות. צירפתי לפגישה את רחל גשורי בתקווה שתוכל לסייע בשל המידע הרב שצברה על אודות בני קהילת קשפיץ, ובעיקר בזיהוי ובשיוך יוצאי העיר, ששם משפחתם הוא גרנק, אף על פי ששם משפחה זהה אינו מעיד בהכרח על קרבת משפחה.

ש. שוחחה אתנו בגילוי לב. היא סיפרה שאביה, שגם את שמו אני מעדיף להצניע, למד את מקצוע החייטות, כמו מרבית יהודי קשפיץ, שהיו בעלי מקצועות חופשיים, כגון: חייטים, סנדלרים ומכונאים. אביה של ש. ברח לרוסיה ועבד שם, לפי דרישת הצבא הרוסי, כסנדלר. במשך הזמן חזר לעבוד במקצועו כחייט.

בתום המלחמה חזר האב לעיר הולדתו קשפיץ, בתקווה למצוא קרובי משפחה. כאשר התברר לו שאיש לא שרד, ביקש לעזוב. רצונו התחזק בשל היחס המשפיל מצד הפולנים האנטישמיים, אשר לא הותירו בידיו ברירה.

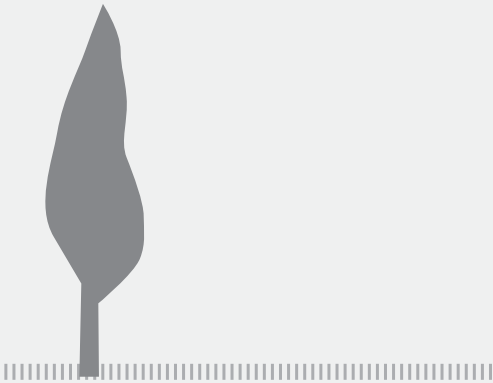
לאחר שנישא, עברו הוא ואשתו יחד עם רבים מניצולי השואה למחנות העקורים, שבהם שהו עד שעלו לישראל. הם השתקעו בקריות. גם בארץ המשיך האב לעבוד כחייט.

אביה של ש. התרחק מחבריו, יוצאי העיירה. הוא לא הופיע לכנסים של יוצאי קשפיץ, לא השתתף בשמחות ואף לא בעצרות הזיכרון. רק מעטים הכירו אותו. מלבד הפרטים המעטים הללו ידעה ש. מעט מאוד על אביה. היא ציפתה לקבל מאתנו מידע כדי שתוכל להשלים את החסר.

לאחר הפסקה קצרה לארוחת צהריים, פנתה אלינו ש. ובגילוי לב נדיר סיפרה: "לאחר מותה של אמי מצאנו את יומנה האישי, שנכתב בכתב יד ברור ובשפה רהוטה." היומן הדהים את ש. ואת אחותה. לא רק שהוא לא שפך אור על חייה של האם ועל עברה בתקופת השואה, אלא להיפך, היומן העצים את התעלומה, כאשר התברר להן, בעקבות הקריאה, שאימא שלהן, במשך כל חייה, לא סיפרה להן את האמת על עצמה ועל קורותיה. היא הציגה בפניהן דמות שונה, דמות שאימצה לעצמה. עברה נותר לוט בערפל. מתוך היומן למדו שתי האחיות שאימא שלהן

נקראה בשם אחר. היא נולדה בכלל בביאליסטוק ולא בקשפיץ או בעיירה סמוכה, כפי שחשבו. ליומן צורפה תמונה שבה מצולמת האם ושתי חברות. ש. לא ידעה לזהותן. ש. ואחותה פנו לוועד יוצאי ביאליסטוק, בתקווה לברר פרטים נוספים על אודות אימא שלהן, ומשנכזה תקוותן, פנתה אליי ש. וביקשה שאעזור לה לפתור את התעלומה, אך גם אני לא הצלחתי לסייע.

זה כנראה מקרה נוסף, אחד מיני רבים, שבהם ניצולי שואה, לא זו בלבד שבחרו לשתוק, אלא אף ביקשו להסתיר מבני משפחתם את הסבל הנורא שעברו, לפעמים עד כדי סילוף העובדות ושימוש בזהות בדויה. באמצעות היומן שכתבה, ביקשה האם לחשוף בפני בנותיה את כל האמת על אודותיה, אלא שהאמת התגלתה רק לאחר מותה והותירה אחריה שאלות רבות ללא מענה. חבל.

בגישה רביעית – הינדה קלוג לבית גרנק

ש. אמנם תרמה מעט מאוד מידע, אך היא הפנתה אותי להינדה, וזו סיפרה לי על קורותיה במהלך המלחמה. הינדה נולדה ב־1925, בקשפיץ, ברחוב דולגה, הסמוך לבית הכנסת. היא צעירה מאבי בתשע־עשרה שנים.

היא ואמה הצליחו לברוח מפני הגרמנים. לאחר זמן לא רב נתפסו ונכלאו במחנה לנגנבלאו. על קורותיה במחנה לא דיברה. כן, גם היא גזרה על עצמה שתיקה בכל הקשור בסבל ובכאב שהיו מנת חלקה.

לאחר שהסתיימה המלחמה, חזרו הינדה ואמה לקשפיץ. במהרה התברר שאין להן סיבה להישאר בעיר הולדתן. השתיים נאלצו לנדוד. הן עברו לברלין ומשם לפרנקפורט. מאוחר יותר התכנסו, יחד עם ניצולים רבים, במחנות העקורים באשוייגה ובקאסלרייז, משם עלו לארץ, וכאן נישאה הינדה לגד (גודל) קלוג. משפחת קלוג הייתה משפחה ידועה וענפה מאוד בקשפיץ.

לקראת סיום השיחה ביקשתי לשוחח על אמה של ש. הינדה חשה אי נוחות מסוימת, אך ביקשה לראות את התמונה שנתנה לי.

כשהראיתי להינדה את התמונה, שבה מופיעות אמה של ש. ושתי נשים שאינן מזוהות, הינדה השתתקה, והשיחה הסתיימה.

התעלומה המלווה את ש. לא נפתרה. באשר אליי, השיחה עם הינדה יצרה תפנית. במהלך הפגישה התקשרה לחברתה פלה קופל, בת קשפיץ, ונתנה לי לשוחח אתה.

פגישה חמישית – פלה קופל לבית לחמן

תוך זמן קצר נפגשתי עם פלה, ולא שיערתי שהפגישה אתה תהיה המשמעותית ביותר ושדבריה יגרמו לי התרגשות כה גדולה. פלה, אישה חייכנית ונמרצת, קיבלה אותנו בלבביות בדירתה שבחולון. היא אמנם התלבטה בנוגע לפגישה, כך סיפרו לי בנותיה, כאשר נפגשנו באתר ההנצחה לנרצחי קשפיץ, בבית הקברות בחולון. למזלי, הן תמכו בקיום הפגישה. פלה, התברר, הכירה היטב את אבי. יתרה מכך, היא הכירה היטב את אשתו הראשונה של אבי, חנה לבית לחמן. לראשונה שמעתי את השם: חנה. התברר שפלה, האישה שאני משוחח אתה, היא בת דודתה של חנה. (פנחס לחמן, אביה של חנה, היה דודו של יעקב לחמן, אביה של פלה.) מלבד הקרבה המשפחתית הן היו חברות טובות מאוד. למידע מעין זה לא פיללתי. פלה הוסיפה וסיפרה שלאבי מאיר ולחנה, אשתו, היה בן אחד, אך היא לא פסלה את האפשרות שנולדו להם שני בנים. שניהם, כך ציינה, נספו, כשהיו בתחילת שנות העשרה לחייהם.

ולשכנעו לפתוח את השערים באופן מיוחד בשבילנו. לצורך כך הוצגנו כמורים ומדריכים המלמדים את נושא השואה. הוסבר למנהל שהגענו מארץ רחוקה, שהוקמה לאחר מלחמת העולם השנייה במטרה לקלוט את ניצולי השואה, וזו ההזדמנות היחידה שלנו לשמוע על פעילותם ביפן. לנוכח טיעונים אלה ניאות המנהל לקבל את פנינו.

השערים נפתחו, והאוטובוס נכנס לחצר. הייתי הראשון לרדת. כחמישים מחברי הקהילה ניצבו לפניי. הגברים לבושים היו חליפות שחורות ועניבות תואמות, והנשים הופיעו בשמלות ערב שחורות. היו ביניהם גם מספר מועט של ילדים, כולם אחזו את דגלי ישראל ונופפו לשלום. זה היה מעבר לכוחותיי. מרוב התרגשות חזרתי לאוטובוס. רק לאחר כמה דקות ירדתי.

מצאתי כאן מפגש בין שתי קבוצות; קבוצת ישראלים בבגדי מטיילים, בולטים בפשטותם, ומולם היפנים, שהתכנסו במיטב מחלצותיהם לארח ולכבד אותנו. הופתענו. ציפינו לבואו של מנהל המוזיאון בלבד, והנה הופיעו כל חברי הקהילה. דומני שגם שרית הופתעה.

נכנסו לאתר. מנהל המקום הסביר לנו את מטרת המרכז והדגיש את שמו של אוטו פרנק שסייע להקים את האתר למען מטרה אחת קדושה: להנציח את זכרם של מיליון וחצי ילדים שנרצחו ללא רחם ובאכזריות שאין לתארה. ההנצחה נעשית באמצעות העברת מידע למבקרים, לחניכים ולתלמידים הלומדים על גורלו של העם היהודי.

לאחר ביקור קצר בחדרי ההנצחה התכנסנו באולם ההרצאות. מנהל המרכז ונשיא הקהילה בירכו ונשאו דברים. שרית השיבה מטעמנו, והעניקה להם שי צנוע. יחד עם המארחים ובהנחייתם קיימנו טקס, שכלל הדלקת נרות והנחת פרחים.

דמעות עמדו בעיניי; שני האחים של נתן ושלי, האחים שלנו למחצה, שבעת כתיבת שורות אלה היו צריכים להיות כבני שמונים, נרצחו בצעירותם על לא עוול, ולא היה מי שיושיע. נוסף על שני אחיי, נספתה כזכור גם אחותי למחצה, הבת של אמי, כפי שכבר סיפרתי. אמי לא דיברה עליה. אפילו את שמה לא ידענו...

בשלב זה לא יכולתי להתאפק. פרץ של רגשות עטף אותי. השתררה שתיקה, עד שנרגעת. ההתרגשות לא נעלמה מעינייה של זהבה, אשתי, אשר ליוותה אותי לכל המפגשים.

בטקס להנצחת ילדי השואה ביפן

במחצית הראשונה של חודש אפריל שנת 2013, יצאנו, קבוצת חברים, לטיול ביפן. המדריכה שלנו הייתה שרית סגל, שאותה הכרנו היטב מטיולים קודמים. היא מצטיינת בארגון סיורים בחו"ל, ועושה כל מאמץ לשפר את התכנית המקורית ולהוסיף לה תכנים.

ובכן, בדרכנו מהירושימה לאוסקה עברנו בפוקיאמה, שם הוקם אתר המנציח את זכרם של מיליון וחצי ילדים שנרצחו בשואה. אוטו פרנק, אביה של אנה פרנק, הוא שסייע בהקמת האתר המרשים, המשמש כמוזיאון וכמרכז הדרכה לתלמידים ולאנשי חינוך המשתלמים בנושא השואה.

באתר יש חלוקת תפקידים ברורה בין מנהל המוזיאון ובין יו"ר האתר, שהוא מחשובי הקהילה במקום. הקהילה היא קבוצה של יפנים, ידידי ישראל, ששמו להם למטרה להנציח את השואה.

באותו יום שבו עברנו בפוקיאמה, האתר היה סגור בפני מבקרים. שרית לא ויתרה. היא עשתה מאמץ רב לפגוש את מנהל המוזיאון

בפוגיאמה, במחזיאון השואה על שם אנה פרנק, שהוקם לזכר מיליון וחצי ילדים יהודים שנספו בשואה

”אחותה הצעירה של חנה, השיבה פלה. הסתכלתי ולא האמנתי. אני אווז ביד תצלום, שהוא עדות ממשית ומוחשית על אודות בני משפחתי בקשפיץ, בתקופה שקדמה למלחמה. הרגשתי שאני עומד לפרוץ בבכי... בשלב זה החלה פלה לספר על מסע התלאות שעברה היא עצמה בתום המלחמה; היא נדדה מפולין, לצכיה, להונגריה, לאוסטריה

מימין: חנה, אשתו הראשונה של אבי, ומשמאל: אחותה הצעירה

כמה חברים לא הצליחו להתאפק ופרצו בבכי מר. כל אחד הזכיר את בני משפחתו שנספו. הטקס הסתיים בשירת המקהלה של בנות הקהילה. הן שרו בעברית, ושירתן ריגשה אותי מאוד. אלו היו שעות קשות, אשר נחרטו היטב בלבי. שלושת אחיי למחצה נרצחו. לראשונה הפנמתי עובדה זאת וחזרתי ואמרתי לעצמי שוב ושוב, אחיי נספו עוד בטרם נולדתי, והנה היום, לראשונה, אני משתתף בטקס לזכרם, שנערך במרכז להנצחת השואה ביפן, אי שם בין הירושימה לאוסקה...

במעבר חד אני חוזר לפלה. חלפו דקות מספר מאז נודע לי מפיה על קרבת משפחה בינה ובין חנה, אשתו הראשונה של אבי, ואז היא קמה והראתה לי בגאווה כמה תמונות של בני משפחתה, בהן תמונה של נכדתה, טניסאית מוכשרת הממוקמת במקום הראשון בקבוצת בני גילה. בעיקר נחו עיניה על תמונה שבה חובקת אחת הנכדות שלה את בנותיה, שהן הנינות של פלה. היא הביטה בהן באהבה, ודמעות זלגו מעיניה...

בכל מפגש עם ניצולי השואה בולטת אותה תופעה: ההתלהבות העצומה מהנכדים, ובעיקר מהנינים. וכי מה הפלא? הם, השרידים, לא האמינו שיזכו לכך. האודים המוצלים, שהגיעו בגפם או אולי עם בן זוג וילד, הקימו משפחה, הולידו ילדים, והתחילו חיים חדשים. וכשהם מציגים את בני המשפחה, הם כה גאים ומאושרים, מפני שהמשפחה והצאצאים – הם העדות הניצחת לניצחונם...

פלה שלפה מתוך האלבום תמונה נוספת, שבה מצולמות שתי נשים, נתנה לי ואמרה, ”קח, התמונה היא שלך. האישה הגבוהה מימין היא חנה, אשתו הראשונה של אביך.”

”ומי השנייה?” שאלתי.

ומשם למרסיי. אי־שם בדרך הכירה את קופל, בעלה, והם עלו יחד באנייה לישראל.

באוגוסט 1948 הגיעו לארץ ונסעו מיד לנתניה, כדי לאתר קרובי משפחה של קופל שהגיעו קודם. הם אף עשו ניסיון לחפש קרובים בחיפה, כך סיפרה פלה והוסיפה: "אני רואה, שאתה לא שקט. אתה ודאי מבקש לקבל פרטים אודות אביך."

"נכון", אמרתי, "זו המטרה העיקרית של פגישתנו. חסרים לי עדיין פרטים רבים, כולל הבריחה של אבי לרוסיה."

פלה הנהנה בראשה בהבנה ועברה לספר על אבי מאיר, שהתחתן, כאמור, עם בת דודתה חנה, שהייתה גם חברתה. "אביך היה אדם מרשים מאוד", ציינה פלה, "כולם אהבו אותו. בני משפחת לחמן רצו בו כחתן. פנחס לחמן, האבא של חנה, שהיה הדוד של אבי, החזיק בבעלותו מאפייה גדולה, שבה הועסקו מרבית בני המשפחה: זיסקינד, הגיס של אביך (האח של חנה), ניהל את המאפייה וסייעו לו האחים: קופל, יעקב, לייצה, שלמה ורוחצה. פנחס בנה לזוג הצעיר בית בחצרו. למאיר וחנה נולד בן אחד, אני לא זוכרת את שמו."

דבריה הפתיעו אותי. הרי פלה עצמה סיפרה לי שנולדו לאבי שני בנים, אשר נספו יחד עם אמם. היא אף מסרה עדות מפורשת למוסד "יד ושם", אך כששאלתי אותה על כך, היא לא השיבה.

"ומה באשר לבריחה לרוסיה?" זאת כאמור השאלה שהטרידה אותי במשך זמן רב. סיפרתי לה על דבריו של סנדלר, הספר שעבד אצל אבי. "כל מה ששמעת אינו מדויק", אמרה פלה והסבירה, "אביך לא היה לבד במנוסתו. התארגנה קבוצה של צעירים שברחו לרוסיה במטרה להעביר לשם את בני המשפחה. בין הבורחים היו גם הגיסים שלו, בני משפחת לחמן: זיסקינד, יעקב ולייזה ואולי הצטרף אליהם חבר נוסף, אלא שהם לא החזיקו מעמד בתנאים

הקשים ששררו ברוסיה. החורף הנורא ועבודת הפרך שנכפתה עליהם בהרי אורל, התישו אותם עד מוות. כולם נפטרו, רק אביך חזר לאחר המלחמה."

ציינתי בפני פלה את קלמן חסקלביץ, שהופיע ברשימת בני קשפיץ שנספו. "אני לא הכרתי אדם בשם זה", אמרה, "איני יכולה לומר לך שהוא קשור למשפחת אביך."

בשלב זה נכונה לי הפתעה נוספת, כאשר פלה אמרה, "אני יודעת שלאביך הייתה אחות. לדעתי היא גרה בוויילום (הסמוכה לקשפיץ), לעתים ביקרה בקשפיץ. אני חושבת שהיא הכירה את אמך מרים עוד בטרם פרצה המלחמה. ככל הידוע לי גם היא נספתה."

בעודי מעכל את המידע החדש, עברה פלה לספר על קשפיץ, שבגלל קרבתה לגבול הגרמני נכבשה, כאמור, כבר ביום שישי (היום הראשון למלחמה), בשעות הבוקר המוקדמות.

"הם לא פגעו באיש", הדגישה פלה, "אך הם דרשו בתקיפות מהתושבים, שהתגוררו בבתים בני שתי קומות, לפנות את הקומה התחתונה. הם הוציאו את כל החפצים, שברו את הרהיטים ואת כל מה שנמצא בקומת הקרקע, על מנת לפנות מקום למפקדות ולחיילים הגרמנים. זה היה מחזה מחריד."

אביה של פלה, יעקב לחמן, עבד כסנדלר. בית המלאכה שלו נמצא בתוך בית המגורים: "הגרמנים", סיפרה פלה, "כפו עליו ועל העובדים שלו, בהם אחיינו, לייצר להם מגפיים. בזכות כך אפשרו לו להישאר בעיירה עד 1942.

בין מאות החיילים שהתמקמו בקשפיץ היה גם חייל פולני, שכיר חרב. הוא נשא על כתפיו דרגת מפקד. עד פרוץ המלחמה שירת על אדמת גרמניה. כיוון שהיה תושב קשפיץ, הוא הכיר היטב את התושבים. המפקד הפולני התמקם יחד עם חייליו בבית אבי, המשיכה פלה לגולל

פגישה שישית – מוטי חירותי, הרי אורל

כפי שכבר למדתי לדעת, אבי יחד עם גיסיו וחבריו נסו לרוסיה. הם הגיעו להרי אורל. לדעתי, נכון לומר שהם הוגלו לשם. הרוסים לא קיבלו בעין יפה פליטים יהודים, שברחו מפולין הכבושה לאדמת רוסיה כדי להינצל. הם אמנם קלטו את אותם פליטים אבל רק, או בעיקר, מתוך אינטרסים כלכליים. הפליטים נדרשו לבצע עבודות במקצועות שרכשו, כגון: חייטות וסנדלרות, בעבור יחידות הצבא הרוסי. הם דאגו בעיקר לרווחתם של הקצינים.

האחרים, חסרי מקצוע נדרש, הועסקו בעבודות פיזיות קשות. הם עבדו בעיקר כחוטבי עצים, כעובדי מחצבות ובכל עבודה מפרכת אחרת. רבים מתו מרעב, מהקור המקפיא ומאפיסת כוחות. הם לא הורגלו לעבוד ולחיות בתנאים כאלה. עובדה היא שכולם, פרט לאבי, לא שרדו. האם עבודת הפרך או הקור הכריעו אותם, או שמא הרעב? זאת תעלומה נוספת שליוותה אותי.

בעקבות כתבה על התנדבותי למען ניצולי שואה, שפורסמה

את סיפורי, "באחד הלילות התדפק הקצין הפולני על דלת החדר. נוצרה בהלה. להפתעתנו הוא פנה אלינו ביידיש, את השפה למד כנראה, בצעירותו מחבריו היהודים, והודיע שאין לפחד ממנו. הוא הכיר היטב את אבי יעקב ומתוך הערכה אליו הבטיח לסייע לנו במזון ובכסף. הקצין הפולני קיים את הבטחתו. הוא העביר אלינו מצרכים, שמהם הצליחה אמי להכין עוגיות. החייל הפולני ידע היטב שאם הדבר יתגלה, יבולע לו, והוא פחד. אך גם המעט שעשה למעננו, נרשם לזכותו."

פלה סיפרה שפינוי הגברים מקשפיץ למחנות החל כבר ב־1940. "אחרוני התושבים, בהם כל בני המשפחה שלנו משפחת לחמן, פונו ב־1942 והובלו אל מותם במחנות ההשמדה. בודדים הועברו למחנות עבודה."

פלה עצמה נשלחה למחנה עבודה פרשניץ, הממוקם בחבל הסודטים. מידי בוקר יצאה לעבוד בטראונטאו, וכך שרדה. פלה סיפרה לי על בן דודה, אושר סנקוביץ, שידע שהיא נשלחה לפרשניץ. בסיום המלחמה הגיע למחנה פרשניץ, וסייע לה בתהליך שחרור. יחד אתה השתחררה קבוצה גדולה של בנות אשר הצליחו, כמוה, לשרוד.

לאחר שפלה ובעלה קופל עלו לארץ, איתרה פלה את אבי וחידשה עמו את הקשר. "רצינו מאוד ליצור יחסי חברות בין המשפחות," סיפרה, "אך אימא שלך התנגדה. אני לא יודעת למה. אביך היה איש חברה, שאהב לבלות ולשמוח. מידי שבת בא לבקר אותנו, לבד. הוא התקבל בשמחה. שכנתי גלה שהכירה את אביך מביקוריו אצלנו, שמחה תמיד לבואו וקיבלה אותו בקריאה, 'הנה מגיע הגבר היפה.' הוא אכן היה איש יפה מאוד ומרשים," סיכמה פלה את סיפורי, "כולנו אהבנו להיות במחיצתו."

פגישה שביעית – יוסף וחנה קמיל (לבית לחמן)

חנה, ילידת קשפיץ, היא בתם היחידה של יעקב-אהרון לחמן ופסיה לבית פילצר. אביה היה צורף ושען. כאשר פרצה המלחמה, הייתה חנה בת שבע. היא והוריה נשארו בקשפיץ עד 1943, יחד עם ארבע משפחות יהודיות נוספות, מפני שהיו ביניהם בעלי מלאכה מיוחדים, הנחוצים לצבא הגרמני.

חנה לא הכירה את אבי. היא הייתה צעירה ממנו בעשרים ושש שנים. למרות זאת אני מביא את סיפורה ואת סיפורו של בעלה יוסף, משני טעמים. האחד, כדי לספר את סיפורה של ילדה בת שבע, שנשלחה למחנות ונדרשה לעבוד בפרך, והאחר – שתיקתו של יוסף, שתיקה שנמשכה שנים רבות והייתה, כאמור, נחלתם של רבים. שתיקתו של יוסף נמשכה עד שחשף את סודו הקשה, בכתבה שהופיעה ב-2007, במקומון "גל-גפן", המתפרסם בקריית אונו.

נתחיל בחנה; בהיותה ילדה, כבת שבע, הועברה למחנה עבודה בלכהמר, שעל יד ברסלאו, לאחר מכן נשלחה לקלטנדורף. היא עסקה במיון בגדים. לאחר זמן מה הועברה לבסיסי חיל האוויר

בשבועון "ידיעות השרון" ובאתר Ynet, פנה אלי אדם בשם מוטי חירותי וביקש לבדוק מה הן זכויותיו כניצול שואה.

לאחר שיחה ובדיקה שערכנו, התברר שהוא מיצה את מלוא זכויותיו, ואולם לקראת סיום השיחה הוא הזכיר בכמה מילים את הרי אורל. ביקשתי, אפוא, לשמוע את סיפורו:

בן שבע היה כאשר פרצה מלחמת העולם השנייה. בני משפחתו עזבו את העיירה ירוסלב שבה התגוררו, והם יצאו ללבוב, שם פגשו את דודתו, אחות אביו.

לבוב נשלטה אז על ידי הרוסים. הם הועברו לרוסיה, להרי אורל, למקום שנקרא סבירדלובסק. הנסיעה מלבוב להרי אורל נמשכה כחודשיים. רוב הדרך נסעו ברכבות המיועדות להובלת בקר.

כאמור, היהודים שהוגלו להרי אורל הועסקו בעבודות מפרכות. רבים מהם מתו, מפני שלא הורגלו לחיות ולעבוד בתנאים הקשים מנשוא. שפר גורלה של משפחת חירותי, שנקראה במקור חרפליבה. אביו של מוטי היה סנדלר. מהיותו בעל מקצוע מעולה, הוא נהנה מהטבות רבות, וחיוו היו נוחים יחסית. ב-1942 הועברו בני המשפחה על ידי הרוסים לאוזבקיסטן, לעיר סמרקנד, כהוקרה על השירותים שהעניק אביו לחיילים הרוסים, ובעיקר לקצינים.

לאחר סיום המלחמה ביקשו לחזור לפולין, אבל בעקבות השמועות על האנטישמיות הגואה בפולין, החליטו בני המשפחה לנסוע לגרמניה, לעיר אולם (Ulm), שם רוכזו במחנות העקורים.

משפחת חירותי עלתה לארץ בנובמבר 1948, בדיוק באותו זמן שהוריי ואני עלינו באנייה "מרטון לונדון" מנמל מרסי. משפחת חירותי הועברה לבית עולים בפרדס חנה ולאחר כמה חודשים עברה ליפו, לרחוב 60. בהיעדר עדות או מידע אחר, אני מניח שמסעו של אבי ושל חבריו היה דומה.

הגרמני ועבדה באריזת כדורים בארגזים. ילדה צעירה המשתתפת בעל כורחה, כמו ילדות רבות נוספות, במאמץ המלחמתי של האויב הנורא מכול.

חנה לא יכלה לציין לוחות זמנים ותאריכים מדויקים, מתי שהתה בכל מחנה. היא הועברה, לפי צרכי הכובש הגרמני, לרייכנבאך, שם עבדה כעובדת במפעל לבדים, משם הועברה לנגנבילאו ולמחנה הריכוז ברגן-בלזן, עד ששוחררה על ידי האנגלים, ב-15 באפריל, 1945. אמה, שהייתה אתה בכל המחנות, לא שרדה. היא נפטרה ממחלת הטיפוס, שבועיים בלבד לפני השחרור. ואילו אביה נורה למוות במהלך צעדת המוות, שיצאה ממחנה בלכהמר, בסוף ינואר 1945.

לאחר המלחמה החלה חנה במסע שתכליתו להגיע לארץ, לחוף מבטחים. לאחר שלושה חודשים בבית היתומים בעיר ברגן, הועברה חנה לשבדיה, יחד עם קבוצה של כשלושים בני נוער יהודים-יתומים. אחרי כעשרה חודשים עלתה הקבוצה על אנייה שבדית בשם "קסטלהולם", אשר הפליגה לעיר ליון. מליון עשו את דרכם ברכבת למרסיי, ומשם באנייה Cairo, הפליגו לחיפה. הם הגיעו ארצה במאי 1946.

חנה שהתה במשך כשנתיים בקיבוץ דגניה ב', ויחד עם חבריה התיישבה בנגב, במסגרת מבצע "אחד-עשר היישובים". היא נישאה ליוסף קמיל, ויחד החליטו לעבור למרכז הארץ. לחנה ויוסף נולדו שלושה ילדים, אקדמאים בהשכלתם, ותשעה נכדים. נכון לכתיבת שורות אלה הם מתגוררים בדור מוגן ברמת אפעל.

כאשר סיפרה חנה שהיא שוחררה מהמחנה ברגן-בלזן על ידי האנגלים, הוציא יוסף צילום של הכתבה שהתפרסמה, כאמור, בעיתון המקומי "גל-גפן", ונתן לי לקרוא.

יוסף היה בין אלה שהתחייבו בכתב שלא יספרו את הקורות אותם לאחר מוראות המלחמה. שישים שנה עמד יוסף בהבטחתו. כעת, בתום שישה עשורים, החליט יוסף להפר את נדרו.

יוסף נולד בבית ציוני, והגשים את כל מה שרצה: הקמת המדינה והקמת המשפחה. הוא שייך לדור שלא הגשים בקלות את חלומותיו. סיפור חייו הוא גם סיפור חייה של האומה במאה האחרונה;

במהלך מלחמת העולם השנייה נשלח יוסף לגטו בעיר קולומיאה שליד עיירת הולדתו הורודנקה (אז בפולין, כיום באוקראינה). מידי חודש יצאה מתוך הגטו רכבת עמוסה לטרבלינקה. מתוך 25 אלף תושבי הגטו נותרו בסוף 1942 פחות מעשרה ניצולים, בהם יוסף והוריו, מיכאל ושרה קמיל, ואחותו הבכורה יונה שניצלה אף היא. בסופו של דבר נרצח אביו מיכאל על ידי האוקראינים, ואמו שרה נשלחה למחנה ההשמדה בלזן ונספתה שם.

יוסף סיפר שכל אימת שהגיעו הרכבות, מיהרו הוא ואחותו יונה להסתתר בעליית הגג. אחותו חלתה בטיפוס, והחלימה. באחד הימים שמעו קולות נפץ. מעליית הגג ראו שהגטו בוער. כל מי שהצליחו לברוח מהבתים הבוערים, נלכדו. איש לא נמלט.

ביתם של משפחת קמיל לא נשרף, משום שעמד בקצה הרחוב. לאחר מכן הסתתרו בביתה של פולנייה. בתמורה, מסרו לה את כל הרכוש של המשפחה.

לאחר השחרור על ידי הרוסים הצטרף יוסף לקבוצת הכשרה, אשר התכוננה לעלות לארץ ולהיקלט באחד הקיבוצים. חברי הקבוצה חיו חיי שיתוף כהכנה לחיי קיבוץ. הם התכנסו ביער הסמוך למשולש הגבולות: הולנד – בלגיה – גרמניה, שם המתינו להם לוחמי הבריגדה היהודית, שפעלו בשיתוף ובחסות הצבא הבריטי, ואלה הבריחו אותם לבלגיה. יוסף נמנה על חברי הקבוצה

האחרונה שאותה תכננו להברית. ככל הנראה הלשינו עליהם. החיילים הבריטים כלאו את חברי הקבוצה היהודית בנפרד מהאחרים, במחנה שנמצא בגרמניה, ליד הנובר.

התנאים במחנה היו קשים מנשוא. במחנה שהו גם שבויים גרמנים, אשר התנכלו ליהודים וגנבו מהם את מעט הלחם שקיבלו. לאחר שהיהודים התלוננו, הפרידו בין שתי הקבוצות.

קבוצת היהודים שמנתה כארבעים איש התעכבה במקום כשלושה חודשים. הם הוצאו לחקירות. המטרה הייתה להוציא מהם מידע מפליל על אנשי הבריגדה היהודית, שסייעו ליהודים לעבור באופן לא חוקי לבלגיה.

מצבם של חברי הקבוצה היה נורא עד כדי כך, שהרב הצבאי שנשלח על ידי הבריטים לבקר אותם, פרץ בבכי כאשר פגש אותם. הרב החליט לעזור להם ופנה לאנשי המפקדה הבריטית בברגן-בלזן. הוא הגיע אתם להסכם שהם ישוחררו בתמורה לשתיקתם. הם הבטיחו שלא יספרו לאיש את אשר אירע במחנה. הם חתמו על הסכם סודיות, ושוחררו.

יוסף אושפז בבית החולים בברגן-בלזן במשך כמה שבועות, עד שהתאושש.

כאמור, רק כעבור שישים שנה הפר יוסף את שתיקתו וגילה לכל מי שהקשיב לו, מה היה פרצופם האמיתי של הבריטים, אשר מחד נמנו על הכוחות המשחררים, מאידך עשו ככל שביכולתם כדי למנוע סיוע לניצולים.

הזדמן ליוסף לחוש את ידם הקשה של הבריטים פעם נוספת, כאשר עלה לארץ במסגרת "עלייה ב'". האנייה "כתריאל יפה", שבה הפליג, נתפסה על ידי הבריטים ועוכבה במשך כחודש ימים מול חופי חיפה. בתום חודש של המתנה הועברו המעפילים למחנה מעצר בקפריסין. רק אחרי שלושה חודשים הורשו להיכנס לארץ.

יוסף הגיע לקיבוץ משמר-השרון. הצטרף לפל"ם ולאחר החלטת האו"ם על הקמת מדינת ישראל, שירת בגדוד הרביעי של הפלמ"ח, שלווה שיירות לנגב ולירושלים. אחרי המלחמה עבר להתיישב בנגב, בקיבוץ גבים. שם, כאמור, פגש את חנה.

השיחה אתם התקיימה בצוותא, באווירה מבודחת לעתים. תוך כדי שיחה שאלו אותי, "מה ייצא לכולנו מהפגישה הזו?" אז עוד לא הייתה לי תשובה ברורה. התכוונתי לפרסם את הדברים, אך עוד לא ידעתי כיצד.

שוחחנו מעט על משפחותינו ועל תחייתו של העם היהודי לאחר השואה. כולנו היינו גאים בתקומה הלאומית והאישית, בבנים ובנכדים, בהישגים ובהצלחות. הם סיפרו על בנם מיכאל, טייס בחיל האוויר, אשר ניצל מהתרסקות מטוסו ועל חודשי החרדה שעברו, עד שהחלים.

לימים נפגשתי עם אדם בשם חיים דקל. (אין בינינו קרבה משפחתית, שנינו עברתנו את השם, כל אחד מסיבותיו). חיים הוא בן לניצולי שואה, אשר החליט ליצור קשר עם בני הדור השני לניצולי שואה, יוצאי העיירה קשפיץ, ולעסוק בהעלאת זיכרונות של בני משפחתו ויצירת אילנות יוחסין.

חיים דקל היה גם הוא טייס בחיל האוויר. סיפרתי לו על הפגישה עם משפחת קמיל ועל התאונה שאירעה לבנם הטייס. חיים נזכר מיד במיכאל קמיל, חברו לקורס הטיס, וציין שהיה טייס מצוין, שהתקדם הן בדרגות והן מבחינה מקצועית.

בגישה שמינית – צ'שה (ציפורה) גרנק

צ'שה (ציפורה) ובעלה מנחם היו חברים קרובים של הוריי, ואולם לא זכרתי שפגשתי אותם בצעירותי. הגעתי אל צ'שה בעקבות שיחות שקיימתי עם ניצולי שואה. יוצאי קשפיץ הם שהפנו אותי אליה.

יום אחד נסענו, אשתי ואני, לפגוש את צ'שה בביתה שברמת גן. זה היה לאחר שבעלה מנחם נפטר. כבר בתחילת השיחה סיפרה צ'שה בגאווה על היחסים המיוחדים ששררו בינה ובין אבי מאיר. היא הדגישה שלא מדובר רק בהיכרות, אלא בחברות של ממש. כשצ'שה סיפרה על עצמה, זהבה ואני נותרנו נפעמים. התגלתה לנו אישה נבונה ושפתנית, בעלת יכולות יוצאות דופן. ואולם, אירועי המלחמה ופעילותה במחתרת מנעו ממנה ללמוד, לרכוש השכלה ולהתקדם מבחינה מקצועית.

צ'שה נולדה בסוסנוביץ, ב-1923. לאחר המלחמה נישאה למנחם גרנק, בנו של צבי גרנק, יליד קשפיץ. בטרם נישאו סיפר לה מנחם על חברו הטוב מאיר חסקלביץ. הוא תיאר בפניה חברות אמיצה מאוד, על אף פער הגילאים שהיה ביניהם.

בזמן המלחמה הייתה צ'שה פעילה במחתרת הציונית בסוסנוביץ, בפיקודו של יוז'ק קוזו, שהיה ידידו של מנחם, בעלה לעתיד. כאשר עבר מנחם גרנק, יחד עם בני משפחתו לסוסנוביץ, גייס אותו יוז'ק למחתרת.

מנחם הופקד על נושא ההובלות. הוא צבר ניסיון רב בנהיגה ובהובלת סחורות, עוד מהתקופה שבה שימש כנהג בעסקיו של אביו. אנשי המחתרת דאגו לכך שמנחם יהיה 'שתול' במשטרה היהודית, כדי שתהיה לו נגישות למידע סודי, והוא ידווח לחבריו למחתרת על הנחיות והוראות שניתנו כנגד יהודים ואחרים.

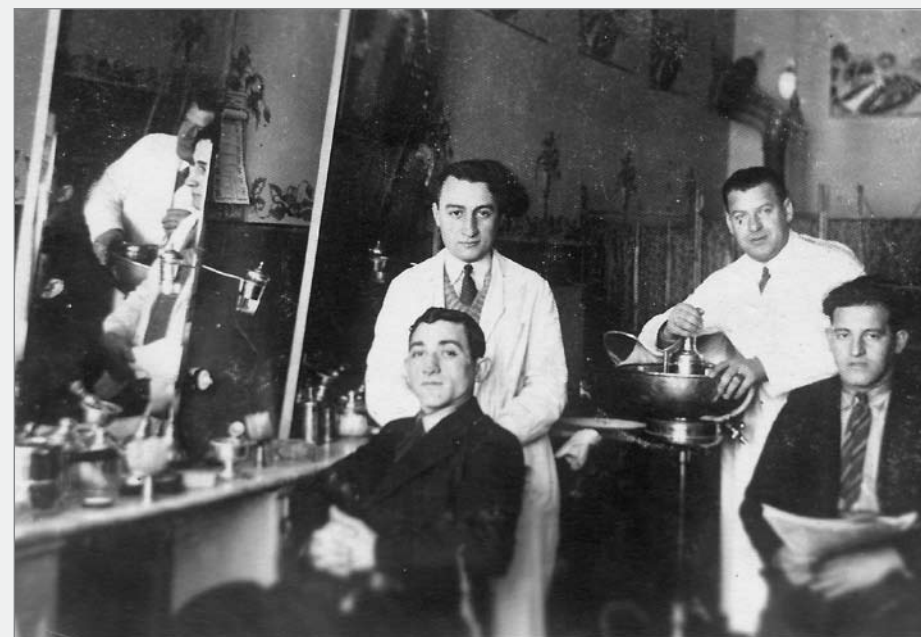
מנחם וחבריו פעלו בחירוף נפש תוך סיכון חייהם. הגרמנים חיפשו אחריהם וניסו ללכוד אותם בכל מחיר. לקראת חיסול הגטו ב-1943, ולאחר מאמץ רב, הצליחו הגרמנים לתפוס את מפקד הקבוצה יוז'ק קוזו. הם הוציאו אותו להורג. כאשר היה ברור שהגטו עומד להתחסל, הוטל על צ'שה לאתר מקומות מסתור חלופיים, אשר ישמשו את היהודים שיעזבו בחשאי את גטו סוסנוביץ, ובכך למנוע את שליחתם למחנות ההשמדה.

מספרת צ'שה: "מנחם, כפעיל במחתרת, נשלח לאזור שהיה בשליטת הגרמנים. אנשי המחתרת ניסו לחדור לחלק זה של סוסנוביץ כדי לפגוע בגרמנים ובמורל שלהם. ואילו אני חייתי בזהות שאולה של אישה פולנייה נוצרייה.

פעילותנו המשותפת במחתרת הידקה את הקשר בין מנחם וביני. האהבה פרחת והתחנתנו ב-1945, מיד בתום המלחמה. אביך מאיר השתתף בחתונתנו. בצאתו מטקס החתונה נתקל בחבורה של רוסים, והוכה קשות בשל יהדותו. הוא נשדד ומרבית בגדיו נלקחו ממנו. האנטישמיות גאתה.

נשלחה לצרפת, ואחת הועברה יחד עם ניצולים רבים אחרים למחנות העקורים בגרמניה. גם אנחנו הועברנו למחנות העקורים שעל יד מינכן, וגם שם פתח אביך מספרה משגשגת.

אחרי מותו של אבי התרופף הקשר עם צ'שה ומנחם, לכן לא הכרתי אותם בילדותי. למזלי הזדמן לי לפגוש את אותה אישה מופלאה בעקבות השיחות עם ניצולי שואה.

במספרה שאבי פתח במינכן. אבי עומד מימין וסנדלר - משמאל

התיישבנו בבטום, על יד קטוביץ, המשיכה צ'שה לגולל את סיפורה, "יחד עם אביך ואמך שנישאו זמן קצר קודם לכן. לא דאגנו לנושאים החומריים, ולא גיבשנו עמדה לגבי העתיד. אביך, לעומת זאת, היה אדם מאוד מציאותי. הוא הבין שמקומנו אינו בפולין ויש לצאת מאירופה. הוא הקים מספרה מאוד משגשגת והעסיק אצלו אדם בשם סנדלר, שמוצאו מקשפיץ, ואף הוא ניצול שואה."

"אביך היה אדם טוב ובעל אמצעים, ציינה צ'שה, "הוא עזר ליהודים רבים. בהיותו בסוסנוביץ, מיד לאחר השחרור, פגש אביך שתי ילדות יתומות ששרדו. שתיהן היו בנות למשפחות מוכרות בקשפיץ. הוא אימץ אותן וסייע להן רבות. ידוע לי שאחת מהן

הפנייה החוזרת לירון אנוש

צ'שה, כאמור, סיפרה לי על שתי ילדות-ניצולות כבנות שתיים-עשרה, ללא משפחה וללא תמיכה, שאותן פגש אבי בעיירה סוסנוביץ, והוא לקח על עצמו לסייע להן. מאבי לא שמעתי דבר על המקרה הזה. החלטתי אפוא לפנות שוב לירון אנוש. הפעם ביקשתי להקריא מכתב בתכניתו היומית. המכתב נכתב ב-11 ביולי, 2009, וזה הנוסח שלו:

לכבוד:

מר ירון אנוש,

המדור לחיפוש קרובים,

תחילה הנני מבקש להודות לך ולצוות ההפקה על הסיוע שהענקתם לי באיתור מספר ניכר של ניצולי שואה, יוצאי העיירה קשפיץ שבפולין. רבים האזינו לשיחתנו ברדיו, והתוצאות הפתיעו מאוד. פגשתי את כל מי שפנה אליי באמצעותכם, ונחשפתי לפרטים

רבים שלא היו ידועים לי על הוריי ועל חבריהם בתקופה שלפני פרוץ המלחמה, במהלכה וכן גם שמעתי על סיפור עלייתם לארץ.

באחת הפגישות נאמר לי שהוריי, מרים ומאיר חסלקביץ, פגשו בתום המלחמה, בסוסנוביץ, שתי נערות צעירות כבנות שתיים-עשרה, ילדות קשפיץ. הוריי לקחו אותן תחת חסותם וסייעו להן. סביר להניח שאחת מהן עלתה ארצה, יחד עם בני נוער נוספים. חברתה, לעומת זאת, הועברה לצרפת.

אני מבקש את עזרתכם באיתור הילדה שניצלה, שהיא כיום כבת שבעים וחמש, וכך תינתן לי הזדמנות נוספת להשלים פרק בתולדות העיירה היהודית שנכחדה, וכן להשלים פרק בסיפור אישי, המספר על עזרה לזולת ומתאר שיקום ותקומה.

בברכה,

דקל משה

קיוויתי שבעקבות התכנית תתקשר אחת מהן לפחות. תקוותי נכזבה. מהבנות לא שמעתי דבר, אך זכיתי להפתעה מסוג אחר.

כגישה תשיעית – יעקב ופרידה וימר (לבית מונט)

ימים מספר לאחר התכנית, בשעת בוקר, התקשרה אליי מפיקת התכנית של ירון אנוש ומסרה לי מספר טלפון של אדם בשם וימר יעקב, המבקש לשוחח אתי.

התקשרתי כבר בשעות הצהריים. נערה צעירה, בעלת קול רך וענוג, ענתה לטלפון ואמרה בפשטות: "אבא יושן צהריים." זו אינה השפה השגורה בפיהם של צעירים, הדוברים עברית תקנית. הבנתי שאני מדבר עם בת למשפחה חרדית, המתגוררת בבני-ברק.

הסתקרנתי מאוד ובשעות הערב התקשרתי שוב. הפעם ענה לטלפון יעקב וימר, והוא סיפר לי שאמו פרידה וימר היא ניצולת שואה, בת העיירה קשפיץ, והוא מעוניין מאוד לפגוש אותי. מזה זמן רב הם מחפשים קשר עם מי מיוצאי העיירה, והנה זה קורה. בטרם נעניתי להזמנה הסברתי שאני מתכוון לבוא עם אשתי, ושאלתי מהן הדרישות בנוגע ללבוש. באשר אליי לא הייתה לו כל דרישה מיוחדת, אלא שאבוא בכיסוי ראש. זהבה, אשתי, לא יכלה לענות על דרישות הלבוש שהציב יעקב וימר, בעיקר בשל

נוכחותם של ילדים בגילאים שונים ומתוך חשש שייחשפו ללבוש בלתי צנוע, על פי תפיסתם. זהבה החליטה לוותר.

הגעתי לבני-ברק בשעת ערב. התקשיתי מאוד לאתר את כתובתו של יעקב וימר, לשם כך נעזרתי בבחור ישיבה, שנלווה אליי. במהלך הנסיעה שטח הבחור בפני את התלבטויותיו בנושא בחירת אשתו לעתיד, כמובן בעזרת מוסד השידוכין. הוא שוחח עמי רבות בנוגע לעתידו כבחור ישיבה, העוסק ימים ולילות בלימוד הגמרא, ומקווה שאשתו תספק את צרכי הבית. כשהגענו לביתו של יעקב וימר, בירכתי אותו באיחולי הצלחה, ונפרדנו.

יעקב וימר המתין לי בקוצר רוח. לשם כך הקדים את שעת התפילה, כדי לפנות זמן לפגישתנו. אמו פרידה מתגוררת בביתו יחד עם בני משפחתו. נכדתו הקטנה כרכרה סביבנו וסידור תפילה בידה, מנופפת אותו ואומרת בידיש: "מימיז דבנאן" (צריך להתפלל). היא עוד בחיתוליה, אבל כבר בקיאה בהלכות התפילה.

על השולחן הונחה צלחת ובה כמה פרוסות של עוגה, מאפה בית, ושתייה קלה. יעקב קיים את מצוות הכנסת האורחים וברך. אשתו הצטרפה אלינו, לאחר שסיימה את עבודות הבית. פרידה, אמו של יעקב וימר, שבשל גילה המופלג היא כבדת שמיעה, התגלתה כצלולה. היא זכרה כל פרט. בחדרה מוצב מחשב, שבעזרתו היא כותבת ומסכמת את קורות חייה. ביום מן הימים ירכז אחד הנכדים, או אולי אחד הנינים, את הזיכרונות שהעלתה על הכתב, וידאג שאלה יהיו נחלת כל בני המשפחה הענפה.

פרידה וימר: נולדה בקשפיץ, ב-1920, לבלה ואברהם מונט. אמה בלה למשפחת פייבלוביץ, היא מהעיירה ז'לוצב. מיד נזכרתי באדם בשם אריה פייבלוביץ שהכרתי בילדותי, קרוב-רחוק של אבי. אריה פייבלוביץ ובני משפחתו התגוררו בשיכון

אריה ניסה להפגין חזות קשוחה, אך בעומק נשמתו היה רגיש מאוד והעניק יחס חם לכל מי שהיה במחיצתו, לכן אהבנו אותו מאוד והמתנו לביקוריו, שהסבו לנו הנאה רבה.

למרות הקרבה שחשנו לדוד אריה, לא ידענו בבירור מה הקשר המשפחתי בינינו. נתן, אחי, באחת ההזדמנויות שאל את אמנו מרים. הוא נענה ברצון. היא הסבירה שאריה הוא בן דוד שלה, ולא הוסיפה. אחי ואני התאכזבנו שאמנו שוחחה רק בנושא הזה, ולא הרחיבה מעבר לכך.

אני מביא כאן את הפרטים שמסרה אימי ואת התרשים שבנינו, נתן ואני, כדי להבין מעט את הקשרים שנוצרו בין משפחות שקשרי נישואין איחדו ביניהם.

להלן התרשים שנמסר לנתן, אחי:

יצחק ונתן גולדהירש היו אחים.

יצחק גולדהירש נישא (שם אשתו אינו ידוע) ונולדה לו בת בשם פסה.

פסה נישאה לאברהם אורבך, ונולד להם בן בשם אריה אורבך, הוא "הדוד אריה".

נתן גולדהירש נשא לאישה את שרה, ונולדו להם שתי בנות: יצקה ויונה.

יצקה נישאה לזנבו אורבך, ונולד להם בן בשם אברהם אורבך.

אברהם, כאמור, נישא לפסה, והם ההורים של "הדוד אריה".

יונה (אחותה של יצקה) נישאה למשה הלפרין. בתם מרים, היא אמי.

מתוך התרשים של קשרי המשפחה ניתן להבחין בתופעה שאפיינה משפחות יהודיות, בייחוד בעיירות מרוחקות – נישואין

ותיקים בכפר סבא. בילדותי ביקרתי אצלם פעמים רבות יחד עם אבי ואמי. אהבתי לשחק עם בנם שנקרא אחז ועם אחותו שאת שמה איני זוכר.

לאחר ששמעתי את דברי פרידה וימר על משפחתה ועל משפחת אמה בלה לבית פייבלוביץ, חשבתי שאולי יש איזו קרבה משפחתית בינה לבין משפחת פייבלוביץ שהכרתי בילדותי, ובדרך זו יתכן אף שיש גם קרבת משפחה רחוקה בינם ובין משפחתי מצד אבי מאיר. לדאבוני אין לי כלים לבדוק אפשרות זו.

משפחת וימר היא משפחה חרדית. יעקב סיפר לי שהם משתייכים לחסידות בובוב, והוא אחד המורים במוסדותיה. הוא ביקש לצמצם את היקף משרתו לחצי משרה, כדי שיוכל להתפנות ולטפל באמו פרידה, שעברה לגור בביתו.

יעקב ציין שאמו חובקת למעלה ממאה נינים. כל אחד מהנינים טורח להגיע אליה לפחות פעם בשנה, לקראת ראש השנה, כדי לקבל את ברכתה וגם לקבל ממנה תשורה צנועה לחג.

אריה אורבך, "הדוד אריה"

וכאן אני רוצה לעשות אתנחתא קלה ולספר על אריה אורבך, בן דוד של אמי מרים, שנולד בעיירה וירושוב. אחי ואני קראנו לו ה"דוד אריה", ואימצנו אותו כדוד היחיד שהיה לנו.

"הדוד אריה" היה איש נעים הליכות והתגאה ביכולותיו הפיזיות, אף שממדי גופו היו קטנים יחסית. הוא עסק בעבודות בנייה כקבלן משנה, ובפרויקטים קטנים עבד כקבלן עצמאי, יחד עם שותפו. אריה היה רווק. ככל הידוע לי, אנחנו היינו קרובי משפחתו היחידים.

בתוך המשפחה, שהובילו למפגשים משפחתיים תכופים ויצרו משפחות מלוכדות ותומכות, גם אם הם לא גרו באותה עיר או באותה עיירה.

משפחתו של אריה אורבך, על פי ספר 'זכור' שנמצא ברשותי, התגוררה בעיירה ויירושוב, שאינה רחוקה מקשפיץ ולוטוטוב, משולש של עיירות שאיחד שלוש משפחות ענפות, שמרבית בניהם ובנותיהם מצאו את מותם תחת מגפי הקלגס הנאצי.

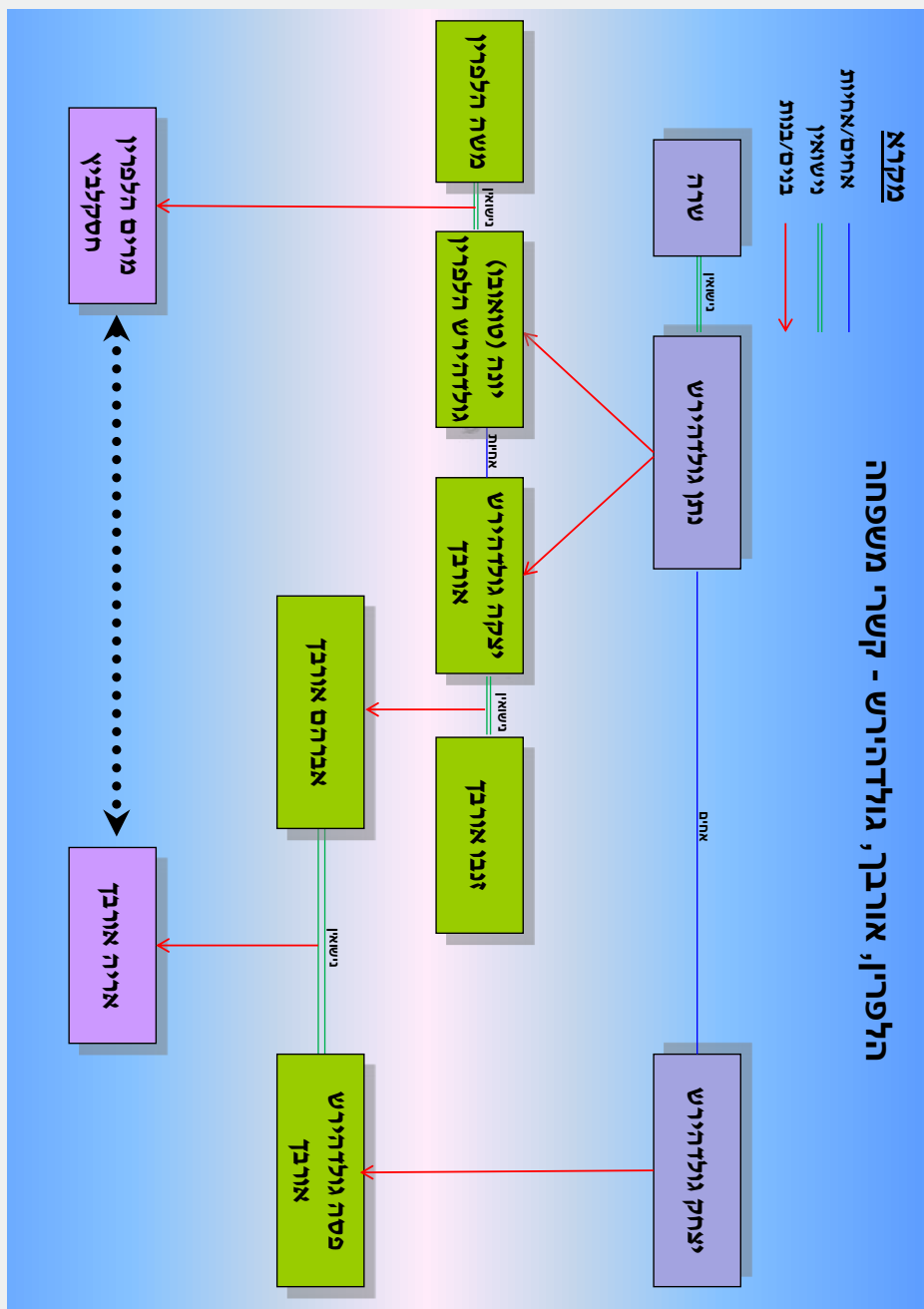
● ● ●

אחי נתן וגיסתי אביבית (ויוי) נהגו לחגוג לילדיהם את יום הולדתם באחד מימי חודש נובמבר, חגיגה משותפת לבנם הבכור ולבתם הצעירה. הם נהגו להזמין לביתם את בני המשפחה, למפגש נהדר ולערב קולינרי מרשים.

הדוד אריה הגיע תמיד באיחור קל, ואז היה מתחבא באחת הפינות, וכשהוא נסתר מעיני כול, היה בוכה מהתרגשות. אחרי שנרגע, חזר והשתלב בין האורחים, כשהוא שמח וטוב לב.

פעם שאלתי לפשר התנהגותו. "אתה חייב להבין", הוא השיב, "אני מבכה את הגורל של עמנו. אנו, היהודים יוצאי מדינות אירופה, לאחר מלחמת העולם השנייה לא יכולים להעמיד תחת קורת גג אחת משפחה המונה ארבעה דורות. אתה ואחיי גדלתם בלי לדעת מיהם סבתא וסבא, היכן דודך ובני דודך, היכן בני משפחתך הרחוקים. המשפחות נגדעו, וייקח זמן רב עד אשר נצליח לחבק בנים, נכדים ונינים. זה כואב לי מאוד, זה כואב לכולם.

כאשר אני מגיע לביתם של אחיי וגיסתי, אני פוגש משפחה נהדרת (הכוונה למשפחתה של אביבית), שבה הסבא רבא והסבתא רבתא חובקים נינים. אני רוצה להשתתף בעתיד

ולעולם כולו, שלא סייעו לנו בזמן המלחמה, תהיה בתקומה של העם היהודי, בחירותו, בעוצמתו הצבאית וביכולותיו בתחומי המדע, התרבות והרוח."

נחזור למשפחת וימר: פרידה לא הכירה את אבי, גם לא את אשתו הראשונה. כאשר הצגתי בפניה את תמונתה, היא לא זיהתה אותה, ואולם, כאשר אמרתי לה שהאישה המופיעה בתמונה היא בת של משפחת לחמן, בעלי המאפייה הגדולה בעיירה, התרגשה פרידה עד דמעות, וסיפרה איך הוריה שלחו אותה כל בוקר למאפייה של פנחס לחמן כדי להביא לחמניות טריות. פרידה נראתה נסערת. היא ביקשה כוס מים, כדי להשיב את רוחה. פרידה זכרה היטב את אותו לילה מר, שבו נכנסו הגרמנים לעיירה ופתחו במסע הפחדה נגד האוכלוסייה היהודית. "ריכזו אותנו סביב מדורה ענקית ונאמר לנו כי מי שיפר את ההוראות, או יפעל נגד הגרמנים, יועלה באש או ימצא את מותו על ידי כיתת יורים. הפחד מפני הגרמנים היה גדול."

מרבית היהודים שהו בעיירה עד מחצית 1942. בשנה זו נשלחו רובם למחנות עבודה, ואחרים למחנות ריכוז שמהם לא שבו. פרידה וימר הועברה תחילה למחנה עבודה אוברלשטאט, שבו הועסקה, במשך שישה חודשים, במפעל לטווית חוטים ואריגת בדים. לאחר מכן הועברה למחנה בשם גובלין, שם הצטוותה לקלף תפוחי אדמה. אחרי שישה חודשים נשלחה מגובלין למחנה עבודה פטרסוולדאו (Peterswaldau). היהודים במחנה הזה עסקו בייצור נשק. הם עבדו בשיטת הסרט הנע. כל אחד, על פי תפקידו, הרכיב את כלי הנשק שהועברו,

אמי מרים והנינה הראשונה שחר דקל

בשמחת אמך כאשר היא תחבק את נינתה הראשונה. אימא שלך שסבלה כל כך, תדע שגם היא בין המנצחים. היא, שאיבדה את כל משפחתה ואת בתה היחידה, האהובה, גם היא תהיה שותפה להתחדשות ולתקומה."

הדברים האלו נאמרו מפיו של הדוד אריה לפני שלושים שנה ויותר. כלוחם בארגון האצ"ל הוא ביקש כי עוד בימיו יתחדש העם היהודי, יפרח ויצמח. "לא נשכח את אשר עשו לנו הצוררים הנאצים," נהג הדוד אריה לומר, "ותשובתנו להם

לכאורה, לחיילים בחזית. לאמיתו של דבר, כלי הנשק נמסרו לשומרי המחנות שהשתמשו בהם לרצח יהודים. פרידה וימר אזרה אומץ והחליטה לשבות מעבודתה. אף שידעה כי על הפרת המשמעת היא עלולה לשלם בחייה, היא החליטה שהיא לא תמשיך להשתתף במפעל לייצור הנשק, וסירבה בתוקף לגלות למשגיחים ולממונים עליה את הסיבה. על כך נענשה קשות. הגרמנים הטיחו אותה בכוח באחת המכונות, והיא נחבלה באורח קשה בראשה ובכל חלקי גופה. על אף החבלות הקשות והחשש מפני הגרוע מכול, המשיכה פרידה בשביתתה. בלית ברירה הוציאו אותה המשגיחים ממעגל העבודה, והיא הוחזרה למחנה כדי לטפל בפצעים.

לאחר שהחלימה, צירפו אותה לצוות שעסק בניקוי המכונות. היא שמחה מאוד שאינה נדרשת ליצר כלי נשק המכוונים כלפי בני עמה. פרידה מרדה וניצחה.

בתום שמונה חודשים הועברה פרידה לאזור חבל הסודטים (שבין צ'כוסלובקיה ובין הגבול הגרמני). פרידה לא הוסיפה לספר על תקופת המחנות ועל העבודות שנדרשה לבצע.

בסיום המלחמה עשתה את דרכה, כמו רבים אחרים, לעיירת מולדתה, ומצאה את ביתה, שבו נולדה וגדלה, פרוץ. "החפצים – חסרים, כנראה הועברו לבתי הגויים, או שהושמדו על ידי החיילים הגרמנים שכבשו את המקום. לא מצאתי איש. הבינותי שעליי לעזוב את המקום."

פרידה נסעה לצ'נסטוכובה, כדי לאתר את בניין הקהילה במטרה לקבל אוכל כשר ולנסות למצוא קרובי משפחה ויהודים שניצלו מהתופת. גם שם לא מצאה איש מבני משפחתה.

בדרכה לקבל מעט אוכל פגשה שני תושבים מקומיים ושאלה אותם, היכן אפשר למצוא מזון כשר ומה קרה לאחיה היהודים

והאם הם מכירים יהודים שחזרו. נודע לה שרק מעטים ניצלו, והם נתונים להתנכלויות מצד האנטישמים המקומיים. פרידה הצליחה לקבל מעט לחם וחלב. למזון הדל היה בעיניה ערך רב, הרבה מעבר לנכסים שנעלמו או נבזזו. היה עליה להתחיל במסע לשיקום, אישה בת עשרים ושש בראשית דרכה החדשה, אשר בעוז רוחה ואמונתה הצליחה להקים משפחה ענפה. דורות של יראי שמים, סמל להתחדשות ולתקומה.

פגישה עשירית – אברהם־אייב בסר

לפגישה עם אייב בסר הגעתי יחד עם חיים דקל, הטייס (שאותו הזכרתי בפגישה השביעית, שנערכה עם יוסף וחנה קמיל). חיים התקשר אליי ערב אחד וכך הציג את עצמו: "דור שני לניצולי שואה. בני משפחתי הם יוצאי העיירה קשפיץ". ועוד סיפר שעשה מאמץ ליצור קשר עם ניצולים ועם בני משפחותיהם, כדי לנסות לשחזר מה עלה בגורלם של מרבית בני משפחתו שנספו. בעקבות שיחות עם יוצאי העיירה, נודע לו שגם אני מקיים פגישות עם ניצולי שואה, כדי ללמוד על גורל בני משפחתי ועל גורל היהודים שלדאבוננו לא נותרו בעיר.

הפגישה עם חיים דקל התקיימה בביתי. התרשמתי מאוד מעבודתו היסודית. חיים הצליח יותר מכל אחד אחר לשרטט את שושלת היוחסין של בני משפחתו.

חיים סייע רבות בהקמת אתר ב־Facebook בשם "קשפיץ", בכך הצליח לעניין רבים מבני הדור השני לניצולי שואה ולעודד אותם להשתתף בפורום "בני הדור השני" ולהעביר מידע על העיר, על

הניצולים, לשתף בסיפורי המבקרים, להזמין לאירועי זיכרון ועוד. יוזמתו זכתה להיענות די מכובדת.

לקראת יוני 2011 התקשר אליי חיים והזמין אותי לפגישה עם אייב בסר, יוצא קשפיץ, כבן שמונים ושש. "אייב יכול להוסיף לנו מידע רב על העיירה ותושביה", הבטיח.

לא האמנתי שאייב יוכל למסור לי פרטים על אודות אבי מאיר, בשל פער הגילאים הניכר ביניהם. בכל זאת הלכתי לפגישה שהתקיימה בלובי של מלון שרתון בתל אביב. מהר מאוד התברר, כפי שכבר ציינתי בפרק "הקהילה היהודית בקשפיץ", שאייב הוא צלול מאוד, בעל זיכרון מצוין.

הבאתי אתי את אלבום התמונות ואת המסמכים הרבים שריכזתי וכן את סיכומי השיחות שקיימתי עם יוצאי קשפיץ במהלך שנת 2011.

הוא הביט בתמונה של אבי וללא היסוס קרא בשמו "מאייר חסקלביץ" בעגה יידישאית. הוא זכר אותו היטב כאדם גדול ומלא, מרשים מאוד בהופעתו. "זה הספר שאצלו נהגתי כילד, להסתפר". ציין אייב והוסיף, "הוא היה איש מסודר ונקי, שהקפיד על לבושו. כך נראתה גם המספרה. משפחותינו גרו ברחוב סנקביצה. אני ראיתי את אביך כל יום, חוזר הביתה. הכרתי את אשתו ואת בניו."

השיחה הייתה מרתקת. אייב ידע פרטים רבים על בית הכנסת שאת תמונת שרידיה הצגתי לפניו. הוא ידע לספר שהמבנה לא היה בקשפיץ כלל. "זה אינו בית הכנסת של קשפיץ. בית הכנסת בקשפיץ נהרס. שרידי המבנה שבתמונה הם שרידי בית הכנסת בקוזניצה, הסמוכה לקשפיץ. נהר חצה בין שני המקומות. מכאן ניתן להסיק שגם בית הקברות ששירת את תושבי קשפיץ נמצא בקוזניצה."

העפתי מבט על כף ידו של אייב ונדהמתי. הוא ענד על אצבעו טבעת, הזזה לטבעת שירשתי מאבי. מדובר בטבעת עשויה זהב, משובצת אבן שחורה ועליה חרוטות בזהב שתי אותיות: MH. אלה הם ראשי התיבות של שמו של אבי: מאיר חסקלביץ. צורף פולני, שחי במינכן לאחר המלחמה, הוא שעיצב את הטבעת. כאשר הבחנתי בטבעת שאייב ענד, שאלתי אותו היכן מקורה. התברר לי ששניהם, אייב ואבי, רכשו את הטבעות הזרות במינכן.

אייב סיפר שלאחר המלחמה הוא גר (כמו אבי) בבית פרטי, בעיירה ליד מינכן ולא במחנות העקורים, שבהם רוכזו ניצולי השואה לקראת עלייתם לישראל.

תמו הפגישות, הסתיימו השיחות. הן היו מעטות, וזאת אשמתי. האם הייתי במשך השנים אדיש לנושא? האם לא הבנתי שכל שהזמן חולף יתמעטו מספר הניצולים, אשר יש ביכולתם לספר ולהעביר מידע על אודות משפחתי, שרובה נכחדה? האם לא הבנתי שניתן להתגבר על שתיקתה של אמי רק באמצעות שיחות עם חברים וקרובי משפחה רחוקים בעודם בחיים? רוב אנשים שיכלו לספר, סבבו אותי במשך שנים רבות. הם השתתפו בשמחות המשפחתיות ובפגישות חברתיות, הם ביקרו בביתנו, ואנחנו ביקרנו בביתם, ואולם אז לא הבנו, אנו בני הדור השני לשואה, שההזדמנות לשוחח אתם הולכת ואוזלת, ועל כך אנו מצטערים.

בכל זאת הצלחתי, באמצעים המועטים שעמדו לרשותי, לפתוח

הטבעת

מי יכול כיום לאמת את הדברים שנאמרו. שמענו שתי גרסאות שאין אפשרות לברר אותן לאשורן.

עוד אנו יושבים ומדברים, הוא פנה אליי ואמר: "סבא שלך היה אדם מרשים ומקובל מאוד. היה לו כינוי שכולם צירפו לשמו: 'גוישר', משום סנטרו הכפול." נזכרתי בדבריה של הגברת פארי, הראשונה שהזכירה את הכינוי של סבי, אייב היה השני. גם האחרים שדיברתי אתם תיארו את הופעתו המרשימה של סבי וציינו את כינוי החיבה שניתן לו בשל סנטרו הכפול.

צוהר אל עברם של הוריי ולדעת מעט יותר על אודות בני המשפחה, על חייהם בעיירות, על מלחמת הקיום ועל הכאב והאובדן. כמו כן למדתי על התקווה שליוותה אותם ועל הצורך העז לפתוח חיים חדשים, לבנות משפחות חמות.

מתוך פיסות מידע שהצלחתי ללקט, אני חושף כאן קצה־קצהו של סיפור, המשתרע על פני כמה דורות, ואני מביא אותו כאן ברצף, כל זאת למען ידעו בני משפחתי וידעו צאצאיהם של יוצאי העיירות קשפיץ ולוטוטוב את המעט על עברם ועל סבלם של הניצולים, שאותם ביקשו להסתיר.

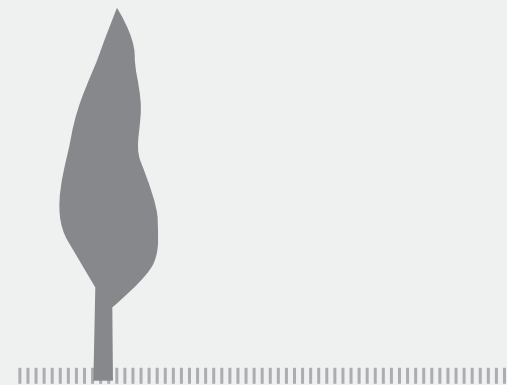
אבי מאיר חסקלביץ

אבי נולד ב־1906, בפולין, בעיר קשפיץ, שמחצית מתושביה היו יהודים. לאביו קראו משה חסקלביץ. את שמה של אמו (סבתי) לא הצלחתי לגלות. איש לא ידע לספר עליה דבר.

אחות הייתה לאבי, גם שמה לא נודע. היא עברה לגור בוויילום, כנראה בעקבות בעלה. לעתים באה לבקר את בני משפחתה. על קיומה נודע לי בעקבות שיחות עם חבריו של אבי. ידוע שנספתה בשואה. לא ידוע לי דבר על בני משפחתה.

עד המלחמה חי אבי חיים שלווים ורגועים בסביבה תומכת ומחבקת. כמו בני נוער רבים, גם אבי נהג לצאת, יחד עם חבריו וחברותיו, לפאתי היער, כדי לקטוף פירות יער עסיסיים וטעימים למאכל. הם ארזו את הפירות בקונוסים עשויים נייר ומכרו אותם לעוברים ושבים. אחרים היו מביאים את הפירות לבתיהם, לקינוח לאחר ארוחת הערב.

לעתים יצאו אבי וחבריו אל מחוץ לקשפיץ כדי להיפגש עם חבריהם, שהעתיקו את מגוריהם לעיר צ'נסטוכובה או לעיירות הסמוכות. הם נהגו להיפגש בימי השוק, לשם הביאו האיכרים

הוא בחר לעצמו את מקצוע הספרות, ספר נשים אבל לא רק. המספרה הייתה ממוקמת במרכז העיר, ברחוב סנקביצה. רבים פקדו אותה, צעירים ומבוגרים כאחד, וגם נשות העיירה, כמובן. איש נקי ומסודר היה, שהקפיד על ניקיון המספרה כמו גם על ניקיונו האישי ועל הופעה מרשימה. בדרכו הביתה, בסופו של יום, רבים עקבו אחריו במבטם מבעד לחלונות ביתם.

לימים החליט להינשא. בחור צעיר אשר ביקש את ידה של חנה, לבית לחמן. בני משפחת לחמן אהבו אותו מאוד, ואביה, פנחס לחמן בעל המאפייה, איש אמיד היה, רצה בו כחתן. הוא הקצה לזוג הצעיר מקום בחצר ביתו, ובנה לזוג הצעיר בית קטן.

בהיותו כבן עשרים ושניים חבקו הוא ורעייתו חנה את בנם בכורם אברהם. שש שנים לאחר מכן נולד להם בן שני בשם ראובן.

יוצאי קשפיץ שאתם שוחחתי ידעו לספר על בן אחד שנולד לאבי מאיר ולרעייתו חנה. ואולם לאחר שעברתי על מספר רב של "דפי-עד" השמורים ביד-ושם, מצאתי "דף-עד" אחד, המעלה את זכרה של חנה לבית לחמן, ובו מוזכרים באופן מפורש שנולדו לה שני בנים. אברהם, הבכור, וראובן הצעיר ממנו בשש שנים.

אחת הנשים שמוצאה מקשפיץ סיפרה לי שאבי גויס לצבא הפולני. כאמור, מצאתי תמונה שלו במדי הצבא הפולני, אך מתי גויס ולאילו מטרה? רק אבי יכול היה לספר ולהסביר את פשר מדיו המצוחצחים וכובעו המשונה. האם גויס כדי להצטרף לגדודי הפרשים, או לשרת בגדוד רוכבי האופניים, או שאולי השתייך לקבוצת נותני השירותים, בעלי המקצועות החופשיים, ואולי ביקשו ממנו שיהיה הספר של הבסיס, של הבטליון, ואתם ינוע ממקום למקום?

השאלות האלו נותרו ללא מענה. לבו של אבי נדם, כאמור, ב-1952, בהיותי בן שש בלבד.

אבי (עומד שני מימין) וחבריו, צעירי קשפיץ.

את תוצרתם, וסוחרים ובעלי מפעלים מכרו את מכולתם. זו הייתה גם הזדמנות למפגשים חברתיים ולהכיר בני ובנות זוג. אף שהיו מדי פעם התפרצויות אנטישמיות, חייהם היו שקטים ובטוחים. היהודים היו מקובלים בחברה הפולנית בשל תרומתם לחיי הכלכלה, התעשייה והמסחר.

מי יספר עוד על תקופת בגרותו של אבי? התמונות שלקח אתו אבי בעת מנוסתו לרוסיה מספרות על חבורת צעירים, לבושים תמיד בקפידה, בחליפות אפורות בהירות. הם אינם שייכים לזרמים הדתיים. נוער חילוני שהשתלב יפה בחיים החברתיים. ואבי, איש יפה תואר, מקובל ונערץ, עורר תמיד שמחה בסביבתו.

מספרי ההיסטוריה למדתי שהצורך בגיוס אזרחים פולנים לצבא החל ב־1938 וגבר לקראת אוגוסט 1939. הגרמנים החלו להתסיס ולהצית את האזור, בעיקר כאשר העלו את הדרישה לספח את העיר דנציג, שהייתה בשליטה פולנית, אך היה לה מעמד בינלאומי מיוחד. השאיפה הגרמנית הייתה ברורה, ופולין ביקשה לסכלה.

רבים מקרב האוכלוסייה היהודית נענו לקריאת השלטונות והתגייסו לצבא, סביר להניח שאבי היה ביניהם.

הצבא הפולני לא הצליח להגן על ארצו, שנפלה בידי הכובש הגרמני בתוך שבוע. יחד עם זאת חייליו המשיכו להילחם בכל החזיתות. חיילים וטייסים פולנים השתתפו במערכה לשחרור אירופה וצפון אפריקה. רבים מהם נפלו בשבי הגרמני והרוסי, חלקם נרצחו או מתו מסיבות אחרות.

אבי, כאמור, הצטרף לצבא הפולני זמן קצר לפני שפרצה המלחמה. האם חשו שהמלחמה בפתח? אני סבור שלא, הרי הגרמנים נכנסו לעיירה במפתיע, ביום הראשון למלחמה. האם אירוע זה הוביל להחלטה לברוח לשטחה של ברית המועצות, או שמא ההחלטה נתקבלה עוד קודם? גם זאת נבצר ממני לדעת.

אבי לא היה היחיד שברח. גיסיו, האחים של אשתו, הצטרפו אליו, וכולם כאיש אחד החליטו שיש לצאת לדרך, להגיע לברית המועצות. משנתקבלה ההחלטה, הבטיח אבי לבני משפחתו כי בבואו למקום מקלט, ידאג להביא אותם אליו.

בריחתו של אבי עוררה ביקורת. לפחות חבר אחד, מר סנדלר, שעבד אתו במספרה, רמז שבריחתו של אבי לא נתקבלה בעין יפה. כאשר שוחח אתי על כך, הניד בראשו במעין תנועת גינוי. תגובתו הכאיבה לי מאוד.

המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה
אודותינו | השואה | אוספים ומאגרי מידע | חינוך והוראה מתקשבת | תערוכות | תרומה ליד
English | Русский

יד ושם
Yad Vashem
Ha Baitam

פרטים המופיעים ברשומה אודות Chazkelewicz חנה

מקור	דפ-עד
שם משפחה	CHAZKELEWICZ
שם משפחה	חזקאלביץ
שם פרטי	חנה
שם פרטי	חנה
שם נעורים	לכמן
שם האב	פנחס
שם האם	מירל
* שם האם	מרים
מין	נקבה
תאריך לידה (אונטני)	1904
מקום לידה	'ESTOCHOWA, KIELCE, POLAND
מצב משפחתי	משו/משואה
שם בן/בת הזוג	מאיר
שם פרטי ילד (1)	אברהם
גיל הילד (1)	14
שם פרטי ילד (2)	ראובן
גיל הילד (2)	8
מקום מגורים קבוע	'ESTOCHOWA, KIELCE, POLAND
מקצוע	עקרת בית
מקום במלחמה	'ESTOCHOWA, KIELCE, POLAND
מקום המוות	'ESTOCHOWA, KIELCE, POLAND
תאריך המוות	1942
אופי החומר	דף-עד
שם משפחה של המצהיר	קופל
שם פרטי של המצהיר	פלה
* שם פרטי של המצהיר	אנה
הקשר לקורבן	בן/בת דוד/ה

* מציין שם נרדף/קשור

* מאגר השמות נמצא בתהליך עבודה ולכן יתכנו שגיאות שיתוקנו בהקדם

לימים שוחחתי עם פלה קופל (לבית לחמן), בת דודתה של חנה (דבריה מובאים בפגישה חמישית). העליתי בפניה את הסוגיה, שכה הטרידה אותי. פלה השמיעה באוזניי מידע אחר. "הוא והגיסים שלו ברחו יחד במטרה, ומתוך הבטחה, לצרף מאוחר יותר את משפחותיהם. והם האמינו בכך," הדגישה פלה, "לא הייתה לנו כל ביקורת על מעשה זה."

כדי לממש את ההחלטה, היה על אבי לערוק מהצבא הפולני ולהסיר את המדים. כחייל פולני נאסר עליו להגיע לשטחי הכיבוש הרוסי, משם הדרך לשבי קצרה ביותר. כליאה במחנות שבויים היא מהדברים הקשים ביותר. הסיכוי לשרוד היה אפסי.

המסע לרוסיה החל. הם הגיעו, כפי הנראה, יחד עם המוני יהודים שנמלטו מהגרמנים, לעיר ביאליסטוק, שנכבשה על ידי הרוסים. לא כולם נותרו בביאליסטוק. רבים התפזרו ועברו לאזורים אחרים. השלטונות ערכו משאל בקרב הפליטים מפולין. הוצבו בפניהם אפשרויות בחירה, לקבל אזרחות סובייטית או לחזור לפולין. הס היה מלהזכיר את העובדה שאבי היה חייל פולני שערק.

אבי וגיסיו אמרו, משום מה, שהם מבקשים להישאר ברוסיה, ולא העלו בדעתם שתשובתם תוביל אותם לאחד המקומות הקשים ביותר בלב רוסיה, למכרות של הרי אורל.

הם הועלו על רכבות משא, בלי לדעת מה צפוי להם. מספר הרכבות היה רב. המוני אנשים, ללא תנאים אנושיים מינימאליים, נסעו באותן רכבות במשך ימים וחודשים ארוכים, בלי לדעת היכן תעצור הרכבת ומה היעד הבא. כך נסעו אבי והגיסים שלו. הנסיעה שלהם נמשכה כמה חודשים. מדי פעם עצרה הרכבת באיזו תחנה שכוחת אל, לזמן בלתי ידוע. לפעמים נמשכה העצירה כמה שעות, לפעמים נמשכה

יום, לפעמים שבוע ואפילו יותר. לאיש לא היה מושג מתי הרכבת תמשיך בנסיעה. לפתע, ללא התרעה, יצאה הרכבת לדרך. מי שהיה בתוכה, המשיך. מי ששהה באותו רגע בחוץ, כדי לשתות משהו חם או לעשות את צרכיו, למשל, היה חייב לאתר בכוחות עצמו רכבת אחרת.

אבי וקרובי משפחתו הבינו שאם הם רוצים לשרוד בתנאים הבלתי אנושיים, עליהם להיצמד זה לזה, לכן החליטו להישאר יחד, כקבוצה. הם נדדו ברחבי רוסיה, עברו בין עיירות, חלפו על פני כפרים שוממים, שיושבו בעבר על ידי גרמנים, אשר הוגלו על ידי הרוסים לסיביר, הגיעו לקולחוזים מבודדים, כשכל העת מלווה אותם חשש שמא המשטרה החשאית שסבבה בין כולם, תתפוס אותם, והם יובאו למאסר.

ואכן הם נתפסו במהלך מנוסתם. בטרם הועמדו לדין נאמר להם שאנשים כמותם נחוצים מאוד. הוחלט להעבירם להרי אורל. המקום המדויק, לא נדע לעולם.

בפיקוח השלטונות המקומיים הם הועסקו בעבודות קשות ביותר, משעות הבוקר המוקדמות ועד רדת החשיכה. התנאים היו קשים מנשוא. כיוון שהם לא היו בעלי מקצועות נדרשים לחיילים ולאזרחים המקומיים, כמו למשל חייטים או סנדלרים, הם נשלחו לעבוד, בקור המקפיא, כחוטבי עצים או ככורים במכרות. ייתכן שאבי, שהיה ספר במקצועו, נלקח לעבוד כספר. עבודה קלה ונוחה יחסית, אולם זו השערה בלבד, שאין באפשרותי לאשש אותה.

מכל קבוצת הבורחים לרוסיה, שישה במספר, שרד רק אבי. חבריו וגיסיו מתו במהלך שהייתם בהרי אורל. אבי נותר יחידי.

לאחר שפולין שוחררה, ניתנה אפשרות לאזרחי פולין לצאת מרוסיה וכך, בדרך לא דרך, חזר אבי לעיירת הולדתו. אז התברר לו שבני משפחתו כבר אינם בין החיים.

ב-1942 נלקחו חנה ושני הבנים אל מותם במחנות ההשמדה. אברהם היה בן ארבע-עשרה בהירצחו, וראובן – רק בן שמונה.

● ● ●

אני, שנולדתי אחרי המלחמה, למשפחה חדשה שאבי הקים, זוכר אותו כאיש משפחה נפלא, בעל טוב ואבא למופת. הוא אהב את בני משפחתו והשקיע ככל הנדרש כדי למלא את מחסורם ואף מעבר לזה. אולי קפדן היה יתר על המידה, אבל עשה ככל יכולתו כדי שמשפחתו תהיה מאושרת.

מלבד זאת היה אבי איש חברה, מוקף תמיד חברים, אחדים מהם הגיעו אתו לארץ, והוא נהג לצאת אתם בערבים, לבלות ליהנות, על אף עייפותו הרבה לאחר יום עבודה מייגע.

אמי מרים חסקלביץ

כפי שצינתי, לא יכולתי לשמוע מפיה של אמי על האסון הנורא שפקד אותה ואת בני משפחתה, על התלאות שעברה בשש שנים של מלחמה, על המנוסה, על בתה הקטנה שנספתה, על רגעי החרדה במפגש עם הקלגסים הגרמנים, על החיים במרתפים של בתי האיכרים שאצלם הועסקה, על בעלה שלא שרד.

אמי, כמו מאות אלפים יוצאי השואה, בחרה בשתיקה. אבל היא כן נהגה לספר ולהתפאר על הישגי משפחתה בלוטוטוב לפני פרוץ המלחמה, סיפרה ולא הוסיפה. היו לה סייגים ברורים. כאשר ביקש ממנה נתן, אחי, לשרטט את הקשר המשפחתי בינה לבין בן דודה אריה אורבך, שקראנו לו, כאמור, "הדוד אריה", התרכזה בבקשתו זו בלבד, ולא יותר.

באמצעות פרטים שמסרה לנתן, אחי, למדנו מעט על הוריה. פרטים נוספים, גם הם במשורה, נמסרו לבני הצעיר זוהר, כאשר שוחח אתה לקראת עבודת השורשים שנתבקש להגיש בהיותו תלמיד בבית הספר היסודי, ועל כך אספר בהמשך.

הניצולים יוצאי קשפיץ. אבי יושב ראשון מימין, גרנק בשורה השנייה, שני מימין, ומשמאלו החברים זולטק ומוניץ

אמי מרים נולדה בלוטוטוב, ב-1914, להוריה: יונה (טואיבה) הלפרין לבית גולדהירש ולמשה הלפרין.

יונה ומשה הלפרין התחתנו לפני המלחמה ונולדו להם עשרה ילדים. הבית שקק חיים. העושר ניכר בכל פינה. המשפחה עסקה במסחר. הם היו בעליה של חנות "כל-בו" גדולה, ועסקו בייצוא ובמכירה של דברי עור ופרוות וכן בשיווק עופות וביצים. מצבם הכלכלי האיתן אפשר להם לסייע לשכניהם במתן כספים או הלוואות, בלי קשר למוצאם ולדתם. הם עזרו ליהודים כמו גם לשכניהם הפולנים, לכן חברי הקהילה היהודית והשכנים הפולנים העריכו אותם מאוד.

בני משפחת הלפרין הסתובבו בלבוש מסורתי. הגברים עטו מעילים שחורים ובימי חג חבשו כובע מיוחד בעל מצחייה, אשר העיד על השתייכותם לחצר מסוימת.

אמי רכשה השכלה והשלימה לימודים בגימנסיה, אשר כללו לימודי השפות: גרמנית, פולנית ומעט צרפתית. היא ניהלה חיי חברה ערים והייתה חניכת תנועת הנוער בית"ר. לקראת החגים נהגו החניכים לצאת למסע התרמה בקרב יהודי העיר. כספי התרומות נועדו לטובת הפעילות הציונית בארץ ישראל. אמי, שדמתה בחיצוניותה לבנות הפולניות, הצליחה להגיע גם לבתי הנוצרים, בהם גם לביתו של הכומר המקומי. בגאווה סיפרה לי איך שכנעה אותם להעלות תרומה, והם תרמו בעין יפה, בלי שידעו כלל לאיזו מטרה מיועדים הכספים.

רשימת התורמים התפרסמה בעיתונים המקומיים, שהודפסו בשפה היידיש ויצאו לאור בערים ובעיירות שהיו בהן קהילות יהודיות. מר מוניץ הציג בפניי את רשימת התורמים מקשפיץ. מצאתי ברשימה את השמות של סבי משה חסקלביץ ושל אבי מאיר חסקלביץ.

כשהגיעה אמי לבגרותה, נישאה ונולדה לה בת. כאמור, בשל שתיקתה לא הצלחתי לקבל ממנה מידע על אודות בעלה ובתה, כמו כן לא שמעתי ממנה פרטים על היום שבו פלשו הגרמנים ללוטוטוב. בשל קרבתה לקשפיץ אני מניח שהתנהלות הצבא הגרמני בשתי הערים הייתה דומה.

עד 1940 התירו הגרמנים ליהודים להמשיך ולהתגורר בבתיהם. ב-1940 התחולל מפנה. בשנה זו פרסמו הגרמנים הגבלות קשות על היהודים. משפחות שלמות גורשו בכוח מבתיהן שהוחרמו לטובת הצבא הגרמני, לשימוש המפקדות ולמגורי קצינים וחיילים.

באותה שנה החלו לפנות יהודים לגטאות. אמי הועברה לגטו סוקולוב פודולסק ושהתה בו עד 1942, השנה שבה פורק הגטו, ותושביו נשלחו למחנה הריכוז טרבלינקה. בדרך לטרבלינקה ניסתה אמי לברוח. חייל גרמני שהבחין בה, כיוון אליה את רובהו וירה. הוא היה משוכנע שהרגה, לכן הותיר אותה בשדה. למזלה היא נפצעה וטופלה על ידי רופא נוצרי שעבר במקום. לאחר שהחלימה, נדדה ממקום למקום בזהות בדויה. היא לנה בבתי איכרים ולעתים ביערות, תחת כיפת השמיים.

מה עלה בגורלה של בתה, ומה אירע לבעלה? איש אינו יודע. ההנחה היא שבמשך תקופה מסוימת חבקה אמי מרים את בתה וניסתה להצילה. איננו יודעים מתי מתה הבת הקטנה, או שמא נרצחה על ידי קלגס גרמני?

במהלך נדודיה נלכדה אמי שוב. היא הועברה למחנה בשם קולצב, שבו רוכזו כל היהודים שניסו לברוח ונתפסו. מרבית תושבי המחנה נלקחו לעבוד בגרמניה, במשקים חקלאיים ובבתי חרושת. הזקנים והילדים נשלחו לטרבלינקה. אמי עבדה לסירוגין בבתי חרושת ובמשקים חקלאיים. עבודה קשה ומפרכת, בתנאים נוראיים. בפברואר 1945 שוחררה על ידי הצבא הרוסי. היא חשה הקלה

Extracts from Reparations Claims Forms for Jehuda & Hersz Halperin

Jehuda Halperin, born on February 10, 1906 in Lututow, Poland, presently residing in Nandlstadt/Freising nr. 15, was interned as follows:

Open forced labor	1940 - Apr 1941
Ghetto Chenstochau	Apr 41-Oct 1942
Forced labor camp Hasak-Chenstochau	Oct 42-Jan 17, 1945

Hersz Halperin, born on July 2, 1933 in Lututow, Poland, presently residing in Nandlstadt, Freising Cty/Obb. nr.15, was deprived of his freedom as follows:

Ghetto Chenstochau	Apr 41-Oct 1942
Illegal hiding in Razin, Poland	Oct 42-Jan 19, 1945

Copy

INTERNATION REFUGEE ORGANIZATION
AREA VII HQ MUNICH
LEGAL DEPARTMENT/BRANCH STARNBERG

Today on February 1, 1950 appeared before me Dr. W. Komarynskyj, Area Legal Officer, IRO, Area 7,

Mr Jehuda Halperin, born on February 10, 1906 in Lututow, Poland identified thru his identity card Nr. B 583 216 as guardian and father of his not of age son Hersch Halpern born on July 2, 1933 in Lututow, Poland,

and as witnesses:

Mr. Alja Korn, born on March 2, 1910 in Lututow, Poland, identified thru identity card Nr. B 532 850.

to give the following sworn statements:

First, Mr. Jehuda Halperin declared that:

To authenticate the fact of the imprisonment of my son Hersch Halpern, for purposes of reparations I declare under oath: My son Hersch Halpern was placed with me into Ghetto Tschenstochau in April 1941, where he remained until October 1942, at which time he was taken out of the Ghetto by my wife and placed into hiding until liberation.

Whereupon the witness declared:

1. Alja Korn:

I know the family Halpern from before the war. I was interned with Jehuda Halpern and his son Hersch Halpern in the Ghetto Tschenstochau from April 1941 until October 1942. I know that the child Hersch Halpern was hidden after October 1942 because I picked him up from peasants in the village of Razin on January 19, 1945 after liberation.

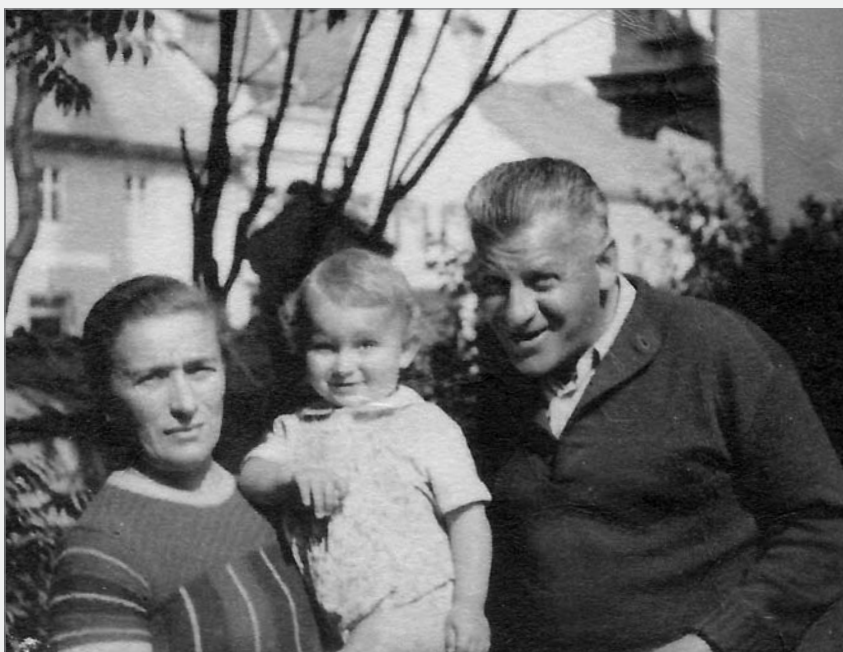
When the consequences of false statements were brought to the attention of all participants in this statement, they all declared under oath that all their statements were made to the best of their knowledge and conscience.

(Followed by various signatures, legalisations, etc.)

מלווה צער וכאב על אובדן בתה ועל חוסר הידיעה מה עלה בגורלם של בני משפחתה. היא קיוותה שתזכה לפגוש אותם. היא החלה במסע חזרה לעיר הולדתה, ולא העלתה בדעתה שהמציאות תהיה קשה וכואבת מנשוא; מכל בני משפחתה הענפה שרדו רק אחיה יהודה (לייב), אשתו אלטה ובנה צבי (הרש).

רזין, הסמוכה לצ'נסטוכובה. יהודה ואלטה שהו במחנה הריכוז עד לשחרורם על ידי הצבא הרוסי. זה היה ב־17 בינואר, 1945. ב־19 בינואר 1945, יומיים לאחר השחרור, חזרו בני הזוג הלפרין למשפחה הפולנית שגילתה אנושיות ואומץ לב, כשהם מלווים בשניים: אלזה קורן והיינריך קינאס ולקחו את צבי (הרש) לידיהם.

במשך שש שנות מלחמה לא ידעה אמי דבר על גורלו של אחיה יהודה. רק בתום המלחמה נפגשו אמי, אחיה ורעייתו. יש ברשותי תמונה שצולמה במינכן, ב־1947, ובה מופיעים אמי ואחיה בחברתם של עוד כמה ניצולים מהעיר לוטוטוב.

אבי, אני ואמי במינכן

דודי יהודה (לייב) הלפרין ובני משפחתו

יהודה לייב נולד בדצמבר 1906, בלוטוטוב. הוא היה בגילו של אבי. אשתו אלטה לבית טבצניק נולדה ביוני 1912. אלטה נישאה לפישל צירולניק. בנם צבי (הרש) נולד אף הוא בלוטוטוב, ביולי 1933. כשהיה הרש בן שנה, התגרשו הוריו. אלטה נישאה לדודי יהודה (לייב) הלפרין, שלקח את בנה צבי (הרש) תחת חסותו, אך הוא לא אימץ אותו כבן. צבי־הרש המשיך לשאת את שם המשפחה צירולניק.

אחי נתן ואני מעולם לא ידענו שצבי (הרש) אינו בנו הביולוגי של יהודה־לייב הלפרין, לכן גם לא הבנו את הסיבה לשמות המשפחה השונים.

כשפרצה המלחמה, ב־1939, היה צבי (הרש) בן שש. ב־1940 נשלחו שלושתם: יהודה, אלטה והבן צבי למחנה עבודה פתוח בצ'נסטוכובה. לאחר מכן הועברו למחנה ריכוז על יד צ'נסטוכובה, והוטל עליהם לבצע עבודות כפייה. יהודה הועסק בסלילת כבישים. הבן צבי־הרש ניצל בשל התושייה שגילתה אלטה, אמו.

באוקטובר 1942 מסרה אותו למשפחה פולנית שהתגוררה בעיירה

נותק, בלי כל הסבר, ואולם מהמסמכים שהעבירה אליי, ולאחר עיון במידע נוסף שקיבלתי (בתקווה שהמידע קרוב ככל הניתן לעובדות), יכולתי להכיר יותר את דודי ואת ילדיו ולהנציח את קורותיהם, כפי שהם מופיעים בספר זה.

הניצולים מלוטוטוב. אני יושב לפנים. אבי בשורה הראשונה, חמישי משמאל, ואמי לימינו. הדוד יהודה ואשתו אלטה עומדים בשורה העליונה בפינה השמאלית

בשורה העליונה מימין מצאתי את דודי יהודה לייב ורעייתו. זאת העדות היחידה על המפגש ביניהם.
(את אותה תמונה גיליתי באקראי בעת ביקורי בלוטוטוב ועל כך ארחיב בהמשך.)

כמו הניצולים האחרים גם יהודה ואלטה חזרו ללוטוטוב במטרה להתיישב מחדש בעיר הולדתם. במרץ 1945 נולדה ציפורה, בתם הבכורה, אך הניצולים, כידוע, הרגישו היטב שהם אינם רצויים עוד. האנטישמיות הגואה אילצה אותם לעזוב את עירם. ב־1946 הועברו יחד עם ניצולים נוספים למחנה העקורים נדלשטאט שבגרמניה, שם נוצר קשר עם אמי מרים ושם הכירו לראשונה את אבי מאיר. באפריל 1947, בהיותם במחנה העקורים, נולדה טובי (Tobby), בתם הצעירה. ממחנה העקורים עברו למינכן.

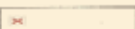
אלטה, ששרדה את מוראות המלחמה, לא האריכה ימים. היא נפטרה על אדמת גרמניה, ב־4 בינואר, 1949. דודי יהודה נותר לטפל בצבי (הרש) ובשתי בנותיו הקטנות ציפורה וטובי. דודי יהודה לייב, כשאר הניצולים, עמד בפני הברירה, לעלות לישראל או לצאת למדינה אחרת שהייתה מוכנה לקלוט את העקורים. הוא בחר בארצות הברית ויחד עם בנותיו השתקע במינסוטה.

לימים עלתה ציפורה, בתו, לארץ, והיא מתגוררת בקיבוץ רמת השופט. הבת הצעירה טובי נשארה במינסוטה. ניסיונותי להתקרב לבנות דודי ולהיפגש אתן, לא צלחו. לשתיהן נולדו ילדים ונכדים, שאותם אינני מכיר כלל.

טובי ואני התכתבנו במשך כמה חודשים, במהלך ההתכתבות העבירה אליי מסמכים, שמהם למדתי רבות. לצערי, הקשר אתה

מדינת ישראל
משרד הביטחון

סיפורי חייהם

סיפור חייו

צירולניק, צבי

בן פישל ואטל. נולד ביום ח' בתמוז תרצ"ג (2.7.1933) בעיר אורייב שבבסרביה. בימי מלחמת-העולם השנייה ברחו המשפחה כולה לרוסיה ושם ידעה רעב וסבל. באותם הימים נתיסם מאביו והוא נאלץ למשוך בעול-המשפחה. כתום המלחמה עבר לגרמניה ושם נצטרף ל"עליית-הנוער". לאחר שמתה עליו אמו שם עלה לארץ במסגרת "עליית-

הנוער" (בשנת 1949) ונשלח לקבוצת גניגר, שם השלים את השכלתו. אוירת-הארץ השפיעה עליו לטובה ועד מהרה ראה בה מולדת לכל דבר. היה מקובל על כל חבריו ואהוב עליהם. שלוש שנים עברו עליו בתוך הקבוצה ובנובמבר 1952 גויס לצה"ל. הצטיין בחריצותו והתמסר לתפקידו בכל לב ונפש והיה אהוד על חבריו בצבא ואהוב על מפקדיו. ביום ט' בתשרי תשי"ז (14.9.1956) נפל בשעת מילוי תפקידו והובא למנוחת-עולמים בבית-הקברות הצבאי בחיפה.

(דף זה הוא חלק ממפעל ההנצחה הממלכתי "יזכור", שנערך ע"י משרד הביטחון)

סיפורי חייהם

סדר דפדוף ב"יזכור"

סדר א'-ב' ☐ תאריך נפילה ☒

חזרה לדף מצג | תוכן העניינים

נזכר את כולם

כל הזכויות שמורות © 2002. מדינת ישראל, משרד הביטחון.
(למבקרי אתר "יזכור" דף "הארה")
Copyright 2002. The State of Israel, Ministry of Defense.
All rights Reserved. (see "Notes" page)

דף ההנצחה לזכרו של צבי צירולניק שפרסם משרד הביטחון

צבי (הרש) צירולניק

צבי (הרש) נולד כאמור, ב-1933 בלוטוטוב. כשדודי יהודה בחר להשתקע בארצות הברית, צבי החליט לעלות לישראל. הוא היה כבן ארבע-עשרה בלבד כשעזב את משפחתו ועלה לבדו במסגרת "עליית הנוער". זה היה ב-24 בינואר, 1949. צבי נשלח לקבוצת גניגר, והשלים את השכלתו. ב-12 בנובמבר 1952, התגייס לצה"ל. הוא שירת בחיל הקשר.

אני זוכר היטב את צבי. כאשר ביקר בביתנו, לבוש מדי צה"ל, הוא הותיר בנו רושם רב. הופעתו מוקפדת, תמיד נשא אותו תיק מסמכים שחור, ותמיד הביא דברי מתיקה.

הגורל שהשאיר אותו בין החיים בתקופה הנוראה של המלחמה, לא עמד לצדו. פתיל חייו נגדע ב-14 בספטמבר 1956 (ט' בתשרי תשי"ז), בהיותו בן עשרים ושלוש בלבד. צבי (הרש) מצא את מותו בתאונת דרכים, כשהיה בדרכו לאילת. התאונה הנוראה התרחשה על כביש ירוחם - באר מנוחה. צבי נטמן בבית הקברות הצבאי בחיפה.

באתר של משרד הביטחון הנציחו את זכרו בקטע קצר. בקטע הזה מצאנו שתי טעויות, האחת קשורה בציון מקום לידתו של צבי,

וטעות נוספת קשורה במידע שהוריו ברחו, כביכול, במהלך מלחמת העולם השנייה לברית המועצות.

אין לי ספק שהרישום השגוי נעשה בתום לב. מהיותו חייל בודד איש לא מסר את פרטיו המדויקים לאנשי ההנצחה במשרד הביטחון. הפרטים הנכונים מובאים לעיל, ואנו נעשה ככל הנדרש כדי לתקנם גם באתר של משרד הביטחון.

בת דודתי ציפורה העבירה אליי עותק מהמסמכים שהנפיק משרד הביטחון לאחר מותו של צבי, ובהם צוין: "לקבלת פרטים נוספים ניתן לפנות לבת דודתו פנינה (פולה) ויעקב רוזין, מרחוב הרצל 109 חיפה."

את פנינה (פולה) ויעקב רוזין, המוזכרים לעיל, מעולם לא הכרתי, ולא ידעתי עד אז על קרובי משפחה שהיו לצבי בארץ. עשיתי ניסיון לאתר מי מהם, ללא הצלחה.

מדינת ישראל

משרד הבטחון
אגף השיקום
היחידה להנצחה
טל: 269252
תאריך: ד' אב תש"ס
2 אוג' 80
מספר: 8948/7/כב

לכבוד:
ציפורה עדי
קיבוץ רמת-השופט.

הנדון: צבי צירולניק ז"ל.

נחשובה לפנייתך להלן הפרטים שביקשת.

צבי ז"ל נולד בבסרביה ב-27.1.33 ועלה ארצה מגרמניה במסגרת עליית-הנוער ב-24.1.49, התגורר בקיבוץ גניגור.

צבי ז"ל התגייס לצה"ל ב-12.11.52, ושרת במיל הקשר.

צבי ז"ל נהרג בעת מילוי תפקידו במאונח דרכים בדרך לאילת בכביש כפר ירוחם באר-מנדחה ביום 14.9.56.

לכור טרטים נוספים נא פני לבת-דודתו פנינה (פולה) ויעקב רוזין, הרצל 109 חיפה.

אני מעביר לך שלש חמונה של אחיך שנמצאו בתיקו האישי.

בכבוד רב,
זהרה אהרובי
ע. לרישום וחידוד.

כתובות חלשכות

ירושלים:
רח' מרומ' ע. סקין 3 טל' 02-633295 מיקוד 93103
חיפה:
רח' יונה 16 טל' 04-645311 מיקוד 33043
מארישבע:
רח' סוקולוב 14 טל' 057-32213 מיקוד 84288
נשיון:
רח' זמטינסקי 7 טל' 03-704131 מיקוד 53264
תל-אביב:
רח' הארבעה 22 טל' 03-262205 מיקוד 64730
רחובות:
רח' מרשוב 5 טל' 054-56993 מיקוד 76448

ומציעים אותו לצועדים. שאלתי למחירה של כוס מיץ, והם השיבו, "חמישה שקלים בלבד."

"למה אתם לא מעלים את המחיר לעשרה שקלים?" שאלתי. הביט עליי אחד הנערים ואמר, "גם על חמישה שקלים כולם מתלוננים." שאלתי אותם למה הם מייעדים את הכסף שירוויחו, השיבו, "הכספים נועדו לממן חלק מהמסע שלהם לפולין."

"ומי המדריך שיצא אתכם?" התעניינתי. לשמע שאלתי הצטרפה לשיחה המדריכה שלהם ואמרה, "הוא בן קיבוץ ניר דוד ושמו עקיבא אזולאי."

קיבלתי את מספר הטלפון של עקיבא והתקשרתי אליו מיד, תוך כדי הצעדה. עקיבא הסביר לי שבמסגרת המסע הוא נוהג לבקר באותן ערים ועיירות שכמה מן המשתתפים מבקשים לפקוד, בתנאי שהן נמצאות סמוך למסלול המתוכנן, ובתנאי שהשמות של הערים והעיירות יועברו אליו טרם היציאה למסע. זה המייחד את תכנית הטיולים שלו. כל משתתפי הטיול מבקרים בעיירות המבוקשות. קיבלתי ממנו גם הסברים על העלויות וסיכמנו שנצטרף, זהבה ואני, לקבוצה שלו שיוצאת למסע לפולין.

ביולי 2009 יצאנו, שבעה עשר משתתפים, למסע. נוסף על עקיבא המדריך הצטרף אלינו מלווה פולני, נחמד ואדיב. הוא שימש נהגו של שגריר ישראל בפולין, שבח וייס, ושלט בפולנית ובעברית. לקחתי אתי גם את ספר השירים "פתוח סגור פתוח" של יהודה עמיחי, שיצא בהוצאת שוקן, 1998. הספר ליווה אותנו לאורך כל המסע הכואב.

בניגוד לשנים קודמות שבהן צפינו בטקס המרכזי ברחבת "יד ושם"

המסע לפולין, יולי 2009

את הנסיעה לפולין תכננו, זהבה ואני, זמן רב. המסע, המסמל יותר מכול את ההזדהות עם הנרצחים ועם הניצולים, נתפס בעינינו כחובה המוטלת על כל יהודי, אף שהוא קשה וכואב. התלבטנו מאוד בבחירת המדריך אשר יצעד יחד אתנו בשבילי המחנות, בצריפי המגורים, בתאי הגזים. המדריך שבעזרתו נגיע אל העיירות שבהן גרו הוריי, ויחד נאתר את שרידי בתייהם ושרידי בית הכנסת ובית הקברות היהודי. חשוב היה לנו שהמדריך יהיה בקיא בהיסטוריה של עם ישראל, שלמד את השואה ומכיר היטב את המחנות ואת היעירות שבהם נרצחו נשים, גברים וטף.

בוקר אחד יצאנו יחד עם קבוצת עובדי מקורות לצעדת המעיינות המסורתית, המתקיימת כל שנה, על יד גן השלושה. עוד אנו צועדים על סוללת בריכות הדגים הריקות, הבחנו בקבוצת נערות ונערים, מיכל גדול של אשכוליות לצדם, והם סוחטים מיץ מרענן

הביקור בקשפיץ

השילוט הורה שאנו בדרכנו אל מחוז חפצנו, קשפיץ ולוטוטוב. הגיע הרגע שציפיתי לו יותר מכול. בהתרגשות נטלתי את המיקרופון וסיפרתי לחבריי למסע על שתי הערים, על ההיסטוריה שלהן ועל המאפיין את האוכלוסייה היהודית. סיפרתי בקצרה על הגרמנים שפלשו כבר בלילה הראשון למלחמה. סיפרתי על פינוי היהודים אחרי שנתיים לכיבוש והעברתם לגטאות, למחנות עבודה, למחנות ריכוז וסיפרתי על תהליך ההשמדה האכזרי והשיטתי של בני עמנו, בהם גם בני משפחתי.

ככול שהתקרבונו, גברה התרגשותי. לפתע נרעד קולי. התקשיתי להמשיך לדבר. החברים היו שותפים להתרגשותי.

הנה, אני רואה לראשונה את השלט המורה שאנו בקשפיץ. מי היה מאמין שאי פעם אגיע לעיר שאבי נולד בה, העיר שחיו בה במשך דורות בני משפחתי והתקיימה בה קהילה יהודית גדולה ומרשימה?

האוטובוס עצר ברחוב המרכזי סנקביצה, שבו התגוררו בני משפחתי. ברחוב הזה הייתה ממוקמת המספרה של אבי. חנינו לדקות ספורות בלבד, בגלל התנועה הערה. ירדנו במהירות רק כדי להצטלם. נזכרתי בתצלום שקיבלתי מפלה קופל ובו מופיעות חנה, אשתו הראשונה של אבי, ואחותה. האם התמונה צולמה על רקע מדרגות הכניסה למספרה?

חזרנו לאוטובוס והמשכנו לכיוון בית הכנסת. הדרכתי את הנהג כיצד להגיע. חשתי שהמקום מוכר לי, כאילו ביקרתי פה בעבר. לאמיתו של דבר זהו ביקורי הראשון.

מתוך סרטים ותצלומים של חברים שהיו בעיירה, יכולתי לכוון את הנהג ללא היסוס לנסוע על גשר העובר מעל נהר הליסווארטה.

והשתתפנו בטקסים הנערכים בבתי הקברות, כעת אנו בלב המחנות, נכנסים לצריפי המגורים, לחדרי ההמתה בגז, לחדרי העינויים ולחדרי הכבשנים, והדעת מסרבת לקלוט.

אנו צועדים ביערות, נאספים סביב בורות ההריגה, שבהם נקברו מאות אלפים, והנה, מזדמן לנו לצפות בטקס זיכרון שנערך על ידי צעירי ישיבת "בני עקיבא", שבמקרה היו שם. אנו מאזינים לתפילתם ול'קדיש' שנאמר בדבקות ובבכי. לבסוף נשמע קול השופר, שתרועתו חצתה את צמרות העצים, הבקיעה דרכה אל מחוץ ליער כאומרת: אנחנו כאן!

בבירקנאו פגשנו יהודי יוצא יוון, שבא יחד עם בניו ונכדיו. שפתו העליונה שסועה, וצלקת צרובה על מצחו. הוא סיפר על השנים הקשות, על הרעב והסבל, על המכות והעינויים שספג.

שאלתי אותו על גובה העשב העוטף את צריפי המחנה, עשב ירוק ורענן, והוא השיב, "לו בזמננו היה גדל העשב לגובה כזה, תאמין לי, לא היינו רעבים."

במחנה אחר, על יד מצבת הזיכרון, מצאנו תל עפר גדול שצבעו אפור כהה. על התל רבצו מאות עורבים, שניקרו ללא הפסק. אתה שואל את עצמך, "מה הם מנקרים בתאוה כל כך?" ולרגע אתה מזדעזע, ואומר בלבך, "אלוהים, האדמה הזו רוויה בדם אחינו. עצמותיהם השרופים עדיין טמונים שם."

אנו ממשיכים ומוצאים את עצמנו בחדר על יד המשרפות, מול מאות תמונות של יהודים שנספו. אנו בוחנים כל תמונה בתשומת לב רבה, אולי במקרה נזהה מישהו, אף שברור שאין סיכוי לכך. אנו יוצאים החוצה ומקיימים טקס זיכרון. הנר הבוער, שאינו כלה על אף הרוח המתגברת, מסמל אולי יותר מכול את תקומת עמנו.

הכניסה לקשפיץ

הקירות התומכים את הגשר נצבעו בפסים רחבים בצבעי כחול לבן. איזו מקריות! לאחר שעברנו את הנהר, חנינו בצד ימין של הדרך. משמאל מצאנו את שרידיו של בית הכנסת. עמדנו בחרדת קודש מול המבנה שנהרס. נותרו קירותיו החיצוניים והעמודים המרשימים, המעידים על תפארתו בעבר. הכניסה נחסמה בשרשראות, ועליהן הוצבו שלטים בפולנית המזהירים מפני סכנת מפולת.

הדלקנו נרות נשמה והמשכנו בנסיעה לכיוון בית הקברות. בדרכנו, בין בית הכנסת לבית הקברות, חלפנו על פני שכונת מגורים קטנה ומטופחת. היו בה כמה בתי מגורים בני קומה אחת. אני משער שבתים אלו היו שייכים למשפחות יהודיות. היום גרים שם פולנים.

האוטובוס התקרב לבית הקברות ככל שאפשרה הדרך, עד שנעצר, ואנחנו המשכנו ברגל. הדרך עברה בשטח חקלאי. צעדנו באיטיות ובזהירות בגלל האדמה הלחה. עצרנו בקצה החורשה, שבה נמצא בית הקברות. על אחד העצים הודבקה כרזה בעברית: "אנו, תלמידי ישיבה תיכונית מירושלים, ביקרנו במקום, טיפלנו

רחוב אומייני בקשפיץ

סמטה צדית בקשפיץ

בקברים, שיקמנו את חלקם וניקינו את העשבים השוטים סביב הקברים."

הם, תלמידי הישיבה, עשו עבודת קודש. בית הקברות בקשפיץ ידוע בייחודו. הוא שונה מכל בתי הקברות שאותם אנו מכירים. עמודי המצבות יצוקים מברזל, בשל כך נשמרו מרביתם ובעיקר נשמר הכיתוב שעליהם.

התהלכנו, חבריי למסע ואני, שותקים בין הקברים הדוממים. מהר מאוד איתרתי את שמות המשפחות שכבר למדתי להכיר: גרנק וזולטק, מוניץ ורפופורט, לחמן, וימר ומנדלביץ, סנדלר ואחרים. אנו עומדים מול קבריהם, אבלים וכואבים, מעלים את זכרם של בני משפחתם, מבכים את גורלם האכזר של בניהם ובנותיהם, של נכדיהם ונכדותיהם, שמקום קבורתם לא נודע, אך הם שמורים בלבנו לעד.

קיימנו טקס זיכרון. הטקס החל בדקה דומייה, אחר כך אמרנו 'קדיש' והדלקנו נרות זיכרון. לא הסכמתי לומר את תפילת 'קדיש יתום', המופיעה בספרי התפילה לזכרם של נפטרים. התפילה מהללת, משבחת ומאדירה את שמו של אלוהים. "הוא העושה שלום עלינו ועל כל ישראל, ונאמר אמן." האם ראוי שעל אדמת פולין, הרוויה בדמם של מיליוני בנינו, אשמיע דברי תפילה המאדירים את שמו של היושב במרומים?

לא! זה לא האלוהים שלי. לא אומר דברי שבח, ובוודאי לא אייחס לו את היכולת לקדם את ביאת המשיח. מבחינתי הוא סיים את תפקידו, כשבני עמו נשרפו בכבשנים. הוא הנושא את דגל התבוסה כשלא עמד לצד בני עמו שנרצחו בעינויים.

"במעמד זה", אמרתי לחבריי למסע, "אני מבקש להעלות את זכרם של הנספים, להאדיר את שמם של המתים, שמתו על קדושת העם ועל קדושת השם. עם שלא הלך כצאן לטבח, אלא התארגן,

חזית בית הכנסת בקשפיץ

זהבה ואני על רקע חזית בית הכנסת בקשפיץ

מרד ולחם כמיטב יכולתו. עם שדוכא וקם מעפר כדי לנקום, להקים מדינה ולזכות בעצמאות. זוהי הקדושה שעל כנפיה אנו מקדמים את ביאת המשיח, זאת ולא אחרת. זו הייתה אמונתם, זו אמונתנו.

לאחרי שסיימתי את דבריי בבית הקברות בקשפיץ, מצאתי לנכון לצטט קטע משירו של יהודה עמיחי: **אלים מתחלפים, התפילות נשארות לעד** (מתוך ספר השירים פתוח סגור פתוח, שוקן, 1998).

אחרי אושוויץ אין תיאולוגיה
מארובות הוותיקן עולה עשן לבן
סימן שהקרדינלים בחרו להם אפיפיור.
ממשרפות אושוויץ עולה עשן שחור
סימן שהאלוהים טרם החליטו על בחירת העם הנבחר.
אחרי אושוויץ אין תיאולוגיה
המספרים שעל אמות אסירי ההשמדה
הם מספרי הטלפון של האלוהים
מספרים שאין מהם תשובה
ועכשיו הם מנותקים, אחד, אחד.
אחרי אושוויץ יש תיאולוגיה חדשה:
היהודים שמתו בשואה
נעשו עתה דומים לאלוהים
שאינן לו דמות הגוף ואין לו גוף.
אין להם דמות הגוף ואין להם גוף.

הדימוי שעושה עמיחי בין מספרי האסירים, החקוקים על אמות הידיים, ובין מספרי הטלפון של האלוהים, שאין ממנו מענה, הדימוי הזה הוא קשה וכואב, והוא מבטא את דעתי....

בית הקברות בקשפיץ

היו נעולים. מבעד לחלונות יכולנו להתרשם שבני המקום הסבו אותו למפעל לייצור בדים או לבידים.

על יד בית הכנסת ניצב בית פרטי. בחצר הסתובבה קשישה כבת שמונים ועסקה בעבודות שונות. בשל גילה חשבתי לתומי כי ניתן יהיה לדלות ממנה פרטים רבים על אודות יהודי העיירה. ניסינו לשוחח אתה בשפתה. המלווה הפולני פנה אליה שוב ושוב, אך היא סירבה להשיב ולא נענתה להפצרותיו, גם לאחר שהבטיח לה שלא באנו לברר למי היה שייך הבית שבו היא מתגוררת. (בסמוך לבתי הכנסת התגוררו בדרך כלל נכבדי העדה.)

לפתע הגיע בנה של הזקנה. הוא דיבר אנגלית די טובה. התחלנו לשוחח, אך השיחה נקטעה, בשל קריאה שעלתה מהמבנה הסמוך: "בואו מהר, יש כאן דברים מעניינים ביותר."

מיהרתי להיכנס לבניין. חבריי למסע כבר התכנסו בחדר, שהיו בו שלוש עמדות מחשב וכן שלושה חניכים ומדריכה צעירה, שמנמונת ונמוכה. היא שוחחה קצרות עם המלווה הפולני, והוא תרגם את דבריה. הוא אמר שהיא מבינה שאנו מישראל, ולמיטב זיכרונה הגיעו באחרונה בדואר האלקטרוני כמה תמונות, שנשלחו על ידי ניצולי שואה מלוטוטוב, או על ידי בניהם.

לשם מה נשלחו התמונות? זאת לא ידעה המדריכה להסביר. היא ניסתה לאתר אחדות מהן, והציגה אותן לפנינו. התבוננתי בתמונות. בארבע הראשונות לא מצאתי עניין רב, אבל התמונה החמישית הותירה אותי בפה פעור. ניסיתי להשתלט על רגשותיי וביקשתי מחבריי שישבו, אך לא הצלחתי להתאפק ופרצתי בבכי. "הילד המצולם בתמונה," אמרתי כשדמעות חונקות את גרוני, "הוא אני." לידי עמדו אבי ואמי ועוד כמה ניצולים שהגיעו למינכן. לא האמנתי למראה עיניי, גם חבריי התקשו להאמין. זיהיתי את עצמי, הייתי אז כבן שנה. זכרתי שכבר ראיתי את התמונה הזו

הודיתי לחבריי למסע שהקצו מזמנם לביקור בקשפיץ והודיתי להם על השתתפותם ברגעי הזיכרון.

הביקור בלוטוטוב

חזרנו לאוטובוס ושמנו פעמינו לעיירה לוטוטוב. לאחר נסיעה של כחצי שעה נכנסנו לעיירה השלווה, השקטה והנקייה. נסענו בדרך הראשית ועצרנו על יד מבנה חדש ומודרני שבנייתו נסתיימה בחודשים האחרונים. המבנה משמש להדרכת בני נוער בנושאים שהם מחוץ לתכנית הלימודים, כמו: הפעלת מערכות ממוחשבות, פעילות חברתית וכן גם יש שם נקודת פיקוד של יחידת כיבוי האש של העיר.

מול מבנה זה, מעבר לרחוב, ניצב בית הכנסת במלוא הדרו. בית הכנסת ניזוק בתקופת המלחמה ושופץ מיד עם תום הקרבות. אני והמלווה הפולני פנינו אל בית הכנסת. הסתובבנו, אך כל הפתחים

זהבה ואני מטיילים בכיכר השוק בלוטוטוב

סוף דבר

פעלתי מאוחר מדי.

פעלתי מאוחר מדי כדי לקבל מידע על בני משפחתי.

פעלתי מאוחר מדי כדי לשמוע, מפי חבריהם שניצלו, על קורותיהם בתקופת המלחמה ועל מאבקם לשרוד.

פעלתי מאוחר מדי כדי לשמוע על המשפחות היהודיות הענפות באירופה, משפחות דתיות לצד חילוניות, שכולן השתתפו בפעילות ציונית.

מבין ארבעת המשפחות (הרי הוריי היו נשואים לפני המלחמה): חסקלביץ, לחמן, הלפרין והמשפחה של בעלה של אמי מנישואיה הקודמים, ששמה אינו ידוע לי, מבין ארבעת המשפחות הענפות, ניצלו חמישה; אבי ואמי, הדוד יהודה (לייב), אשתו אלטה ובנה צבי (הרש). כאב אפף אותי במהלך שנות התחקיר וכתובת הספר כשיגילתי שמכל העשרות, שרדו חמישה בלבד.

יום אחד, זה היה במהלך כתיבת ספר זה, הוזמנתי להשתתף בתכנית "המועדון", ששודרה בערוץ 23, בהנחייתה של חני נחמיאס. תחקירני התכנית שמעו, כנראה, על פעילותי לטובת ניצולי השואה,

בעבר, אני חושב שקיבלתי אותה מאמי. היא צולמה ב-1947, במינכן, ובה מצולם גם הדוד יהודה לייב ואשתו אלטה. (התמונה מופיעה בפרק על הדוד יהודה לייב ובני משפחתו בעמוד 117). כיצד הגיעה התמונה ללוטוטוב, לחדר ההדרכה ללימוד מקצועות המחשב, מי שלח אותה ולאילו מטרה? על השאלות האלו לא קיבלתי מענה.

ההתרגשות בחדר הייתה רבה. המדריכה הפולנייה שמה לב לכך ואמרה למלווה שיש במשרדה ספרים על אודות העיירה. היא ראתה שאני מגלה עניין מיוחד והציעה לי לרכוש עותק של אחד הספרים שכתוב בפולנית, אף שאיני דובר את השפה. רכשתי את הספר, כמזכרת מביקורי המרגש, תמורת עשרים וחמישה זלוטי. אחרי ששבנו הביתה, לישראל, התחלתי לדפדף בספר, והנה באחד העמודים מצאתי שוב את התמונה שבה אני מצולם; ילד בן שנה יחד עם קבוצת ניצולי שואה מלוטוטוב, שהתכנסו למפגש באולם הסמוך למחנות העקורים ליד מינכן, בדרכם לישראל.

שוב דמעו עיניי. מה פשר הפרסום הזה? מדוע היה חשוב לערוך הספר לפרסם תמונה זו וכן גם פרטים נוספים על יהודי לוטוטוב לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה?

פניתי לחבר דובר פולנית, והוא סיפק הסבר מפתיע: "הספר פורסם לקראת אירועי שנת השש מאות להקמת העיר. מפיק הספר פנה ליהודים יוצאי העיירה, הפזורים ברחבי העולם ששרדו את התופת, וביקש מהם להעביר תמונות שלהם לפני פרוץ המלחמה ולאחריה וכן גם מידע מה עלה בגורלם. כחמש תמונות בלבד הגיעו, בהן גם התמונה שבה אני מצולם.

ובכן, הילד בן השנה, היחיד בין קבוצת המבוגרים, חי כיום בישראל וכותב את הספר הזה "מעבר לשתיקה", על שום שתיקתם של הוריו ושל חבריהם ניצולי השואה.

והוזמנתי להשתתף במסגרת הנושא: "יום המעשים הטובים". בסיומה של השיחה שאלה חני נחמיאס: "האם גם בני משפחתך נספו בשואה?"

הבטתי אל המצלמה בעין דומעת, ובקול רפה ורועד אמרתי, "כן, כן, כולם נספו... כולם נספו, ואיש לא סיפר, ואיש לא השיב על שאלותינו. כולם נספו, ואנו לא ידענו דבר..."

וכעת, בעקבות התחקיר שערכתי, ולאחר ששמעתי על הסבל הנורא שהיה מנת חלקם ועל הניתוק מהבית ומהעולם השפוי לשנים רבות, אני יכול להבין את פשר שתיקתם.

במהלך התחקיר הצלחתי לאסוף פיסות מידע ולדלות מעט מן התחושות של הניצולים, בעיקר מבין יוצאי קשפיץ.

הפגישות הותירו את עיניהם יבשות. הם לא הזילו דמעה. דומה שמעיין הדמעות יבש. השנים עשו את שלהן, והם ביקשו לשכוח.

אני הוא שהזלתי דמעה במקומם, אני כאבתי את כאבם.

אני מעריך מאוד את הסכמתם לספר. אני מעניק להם חיבוק אוהב על אומץ לבם, ואני מכיר להם תודה על שיתוף הפעולה ועל נכונותם להעביר מידע, שהיה נצור בלבם.

אני מסיים בזאת בהבטחה שהבטחתי לעצמי ולהם; לא לשכוח אותם ואת סבלם, לא לשכוח את הקרבתם ואת רצונם העז להיאבק ולשרוד, להתחדש ולהקים משפחות, וזאת הסיבה שהסכימו, לאחר התלבטויות, לשוחח אתי. הם ביקשו להעביר באמצעותי את סיפורם לבניהם, לנכדיהם ולדורות הבאים.

ואני הבטחתי להנציח את סיפורם ולהשתתף מדי שנה בשנה ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, בטקס שנערך על יד האנדרטה שהוקמה בבית הקברות בחולון.

נישא תפילה לזכרם של הנרצחים ולזכרם של חבריהם ששרדו, אך הלכו לעולמם לאחר השחרור ובשנים שחלפו מאז ועד היום.

